

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет психології

Кафедра клінічної та реабілітаційної психології

На правах рукопису

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему: **Гендерні особливості ціннісних орієнтацій
студентської молоді в умовах війни**

Виконала: студентка 4 курсу, групи ПС-41

спеціальності 053 «Психологія»

Вовчук Наталія Ігорівна

Керівник: к.психол.н., доцент кафедри

клінічної та реабілітаційної психології

Кулеша-Любінець М. М.

Рецензент: д.психол.н., завідувач кафедри

загальної психології

Москалець В. П.

м. Івано-Франківськ – 2024 рік

Зміст

Вступ.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	5
1.1 Теоретичний аналіз феномену «ціннісні орієнтації» особистості в психології.....	5
1.2 Психологічні особливості студентської молоді.....	14
1.3 Особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни: гендерний підхід.....	20
Висновки до розділу I.....	26
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	28
2.1 Методологія емпіричного дослідження.....	28
2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	34
2.3 Орієнтовна програма формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни.....	54
Висновки до розділу II.....	58
ВИСНОВОК.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні особливості формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді набувають все більшої актуальності, оскільки студенти проживають у країні, де відбуваються військові події. Криза, спричинена війною, викликає не лише економічні виклики, але й суттєві зміни в цінностях та перспективах на майбутнє. Виявлення ціннісних орієнтацій студентів у військовий час стає ключовим для розуміння динаміки суспільства та його можливого виходу з кризового стану. Вивчення ціннісних орієнтацій допоможе зрозуміти, які цінності керують поведінкою студентської молоді в умовах війни, і як ці цінності впливають на їхнє життя. Оскільки психологічна стійкість та благополуччя, вектори розвитку та саморозвитку особистості залежать від спрямованості особистості, якісної характеристики та рівня сформованості, то дане питання потребує глибокого вивчення. Такий аналіз дозволить розробити ефективні стратегії соціальної підтримки та формування стійких ціннісних орієнтацій, які сприятимуть подальшому гармонійному розвитку особистості.

У наш час тема ціннісних орієнтацій є досить поширеною і водночас перспективною для подальшого наукового вивчення. Багато вчених, які вивчали ціннісні орієнтації, вказують на багатозначність і складність детермінації ціннісних орієнтацій.

Методичною та теоретичною основою дослідження послужили роботи таких вітчизняних та зарубіжних вчених як: М. Б. Гасюк, Л. В. Долинська, Н.І.Іванцев, К. Клакхон (Kluckhohn), О. І. Климишин, Л. О. Коберник, Дж.Крамбо (Crumbaugh), Г. М. Лялюк, Н. П. Максимчук, Л. Махолик (Maholick), В. П. Москалець, Д. С. Подолянчук, М. Рокича (Rokeach), Л.В.Романюк, А. І. Сікалюк, І. Р. Субашкевич, Т. М. Титаренко, К. О. Федченко, О. В. Ямницький та ін.

Об'єкт дослідження: ціннісні орієнтації особистості.

Предмет дослідження: гендерні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично дослідити гендерні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття «ціннісні орієнтації» особистості.
2. Визначити особливості формування ціннісних орієнтацій молоді.
3. Емпірично дослідити та описати гендерні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді.
4. Скласти орієнтовну програму формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань були використані такі теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення психологічних даних з проблеми дослідження. Психодіагностичні методики: методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича; методика «Ціль в житті» Дж. Крамбо, Л. Махолика; методика «Визначення емоційної спрямованості особистості» Б. Додонова та авторська анкета "Вплив війни на ціннісні орієнтації студентської молоді".

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що матеріали дослідження дозволили розробити комплексну програму соціальної підтримки та формування стійких ціннісних орієнтацій, що сприятимуть подальшому гармонійному розвитку особистості.

Апробація результатів. Основні положення роботи апробовано на щорічній студентській науковій конференції у тезах «Ціннісні орієнтації особистості: що це таке і як їх можна дослідити?» (Івано-Франківськ, 4 квітня. 2024 р). Результати дослідження представлено в одній публікації.

Структура роботи. Дипломна робота складається з вступу, двох розділів, висновків до першого та другого розділів, загального висновку, списку використаних джерел, додатків. Основний текст дослідження викладено на 62 сторінках. Робота містить 13 таблиць та 5 рисунків. Список використаних джерел містить 46 найменувань.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

1.1 Теоретичний аналіз феномену "ціннісні орієнтації" особистості в психології

Перед тим, як ми зануримося у дослідження теоретичних аспектів терміну "ціннісні орієнтації", для кращого усвідомлення цього визначення спочатку розберемося, що означає поняття "цінності".

Походження слова "цінність" можна відстежити за латинським терміном "valorem", що інтерпретується як "бути гідним" або "бути важливим". В науковій літературі ми можемо знайти понад 400 визначень цього поняття. Ці визначення охоплюють широкий спектр сенсів [6, с.115]. Термін «цінність» прийшов у психологію з соціології.

Психологічний словник розглядає слово «цінності» як «продукти матеріальної і духовної діяльності людини, що можуть стати предметом її потреб». А також у ньому зазначено, що «цінності – це суспільно значущі елементи середовища, які складають органічну частину культури» [29, с.298].

В підручнику з персонології цінність трактується як ставлення особи (уявлення, ідеї, правила, переживання) до елементів оточуючого світу, яке впливає на вибір засобів і методів діяльності та їх використання в суспільному житті [16, с.24]. В соціальній психології, цінності розглядаються як інструмент для соціалізації людини та адаптації до норм і стандартів групи, а в загальній психології вони визначаються як вищі мотиваційні структури життєдіяльності [18, с.11].

З вищезазначеного випливає, що в психологічному знанні немає єдиного, однозначного трактування поняття цінності. А також на даний момент немає єдиної класифікації цінностей. У філософському знанні найпоширенішим способом класифікувати цінності є їх поділ на релігійні, етичні, естетичні,

економічні та логічні. В психологічній літературі є класифікації, де цінності поділяються за предметом або змістом об'єктів, на які вони спрямовані (соціально-політичні, економічні, моральні тощо), а також за суб'єктом ставлення (індивід, колектив, соціальна група, суспільство) [10, с.35].

Провідним аспектом терміну "цінність" є його виявлення через характеристики, які властиві суспільній свідомості, такі як корисність, нормативність, значимість, необхідність та доцільність. За словами П. Гуревича, поняття "цінності" можна розглядати як особистісно-забарвлене ставлення до світу, що базується на особистому досвіді, а не лише на знаннях та інформації [30, с.411]. «Цінність» – це термін, який охоплює багато аспектів життя людини, включаючи її інтереси, задоволення, симпатії, уподобання, обов'язки, моральні зобов'язання, бажання, потреби та потяги [6, с.115]. Слід зазначити, що не тільки об'єкти людських бажань і прагнень, але й процеси, явища та ідеї можуть бути представлені як цінності [16, с.24].

Л.О. Коберник стверджує, що такі визначення поняття цінності зараз є найбільш поширеними (див. рис. 1.1) [15, с.33].

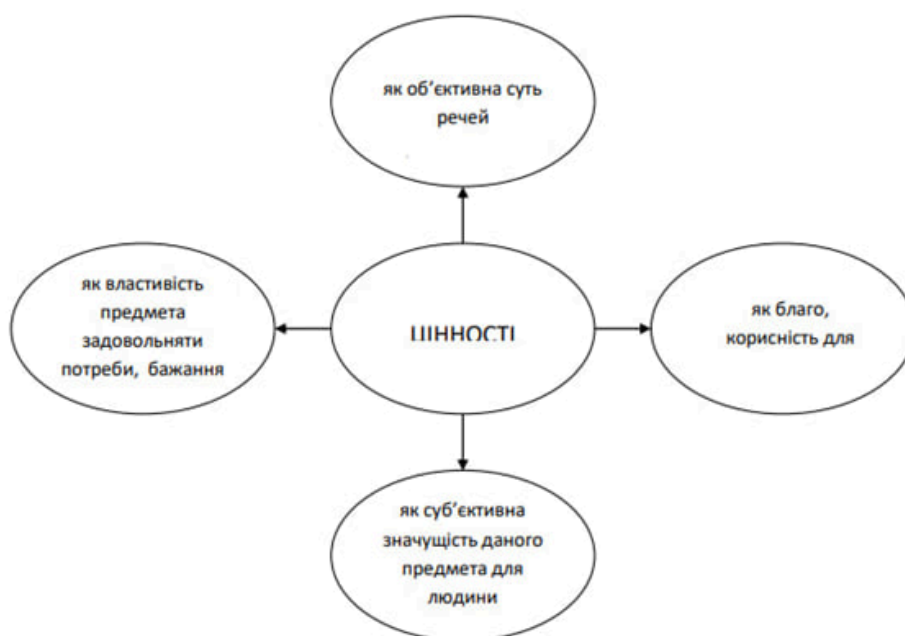

Рис. 1.1 Сутність поняття "цінності"

Як відзначає українська дослідниця Каріна Федченко, "цінність" представляє собою властивість буття, яку людина формує або має певне

ставлення до неї. В контексті теорії цінностей концепція "цінності" залежить від соціального контексту, історичного прогресу та взаємодії між абсолютним і відносним, об'єктивним і суб'єктивним [37, с.282].

П. Гуревич зазначає, що термін «цінності» можна трактувати як особистісно-забарвлене ставлення до світу, засноване на досвіді життя, а не лише на інформації та знаннях [30, с.411]. Цінності відображають внутрішній світ особистості, виступаючи символом чогось абсолютного, стійкого та постійного [38, с.5]

Цінність у психологічному розумінні В. П. Москальця є “тим важливим, значущим для людини, що становить предмет її прагнень, мрій, тим, заради чого вона живе, докладає зусиль, страждає” [22, с. 16].

Цінності служать орієнтиром, створюють складний світ смислів і символів, і формують основу для особистісних або групових суджень та вчинків. У них присутні нормативні та регулятивні елементи [38, с.8].

П. Менцер вважає цінністю те, що людина вважає надзвичайно і до чого вона може прагнути та до чого вона ставиться з повагою та визнанням. За М. Головатим, цінності розглядаються як конкретні ідеї та погляди, що допомагають людині у задоволенні своїх потреб і інтересів [19, с.28].

Американський психолог Мілтон Рокич (Milton Rokeach) цінності означував як стійке переконання, що певний спосіб поведінки або кінцева мета існування мають важливе значення з особистої точки зору, на відміну від протилежного способу поведінки чи кінцевого сенсу життя [19, с.28]. Публікація М. Рокича «Природа людських цінностей» (1973 р.) стала однією з визначальних подій у розвитку дослідження цінностей, особливо для психологічної науки. Його праця дала основу для емпіричних досліджень у галузі психології [46].

Ще один американський вчений Клайд Клакхон (Clyde Kluckhohn) означував цінності як «усвідомлене або неусвідомлене уявлення про бажане, характерне для індивіда або групи, які впливають на вибір цілей

(індивідуальних або групових) з урахуванням можливих засобів і способів дії» [45, с.395].

Як вказували С. Возняк і В. Кононенко, поняття «значущість» і «цінність» близькі. Все, що може цінувати особистість, що є для неї важливим і значущим, можна вважати цінністю. В основному тут йдеться про те, яку роль предмет чи явище може відігравати в житті людей у світлі їхніх потреб, інтересів та цілей. [19, с.28].

Г. Лялюк зазначає, що цінність виникає внаслідок взаємодії між суб'єктом і об'єктом, а також у процесі оцінювання. Вона не лише повторюється чи зберігається, але й функціонує як важливий елемент свідомості, володіючи певною спонукальною силою, спрямованою на досягнення цілей, які вона втілює або відображає. А звідси виходить, що цінність включає суб'єктивний компонент, пов'язаний з інтересами, прагненнями та мотивацією кожного конкретного суб'єкта [41, с.36].

Згідно з поглядами Л. Виготського, то цінність поєднує два аспекти – об'єктивний і суб'єктивний. Об'єктивний аспект визначається об'єктивними характеристиками предмета, що піддається оцінці, тоді як суб'єктивний аспект виникає через те, що оцінку здійснює людина, враховуючи свої особисті та соціальні інтереси [17, с.207]. Суб'єктивний характер цінності проявляється й у тому, що щось, що для когось може бути цінним, для іншого може бути недооціненим або навіть не вважатися цінністю [19, с.28].

Коли йдеться про особистісні цінності, які служать внутрішніми орієнтирами особистості, а також дають їй розуміння справжньої цінності в житті та вказують шлях, яким вона має рухатися, слід звернути увагу на наступне. Особистісні цінності відображають значною мірою інваріантні, незмінні аспекти соціального та загальнолюдського досвіду, привласненого індивідом, тоді як динамічні елементи індивідуального досвіду відображаються у них лише певною мірою [38, с.5]

Особистісні цінності можна визначити як ціннісна етична орієнтація, яка забезпечує цілісно-суб'єктивне розуміння окремих аспектів поведінки людини

та допомагає прогнозувати поведінку людини в більш широкому діапазоні обставин [32, с. 78]. Особистісні цінності знаходяться в глибині нашої психіки та відображаються у вигляді ціннісних орієнтацій.

Слід розглянути ціннісні орієнтації більш детально з психологічної точки зору, оскільки їх досліджують за допомогою багатьох понятійних інструментів і різних теоретико-методологічних точок зору, що призводить до того, що теоретичні уявлення про них досить неоднозначні [2, с.621].

Психологічний словник визначає «ціннісні орієнтації» як «суб'єктивно ідеалізоване і мотивоване відображення в психіці людини, соціальної групи цінностей на конкретному етапі історичного розвитку». Тут же зазначено, що ціннісні орієнтації є однією з найстабільніших характеристик особистості, які, так би мовити, «програмують» поведінку людини на тривалий період і визначають загальну лінію її поведінки [29, с.327].

В психологічному словнику поняття «ціннісна орієнтація» має два основні аспекти. Перший включає ідеологічні, політичні, моральні, естетичні та інші підстави, за якими людина оцінює дійсність і орієнтується в ній. Другий стосується того, як людина розрізняє об'єкти відповідно до їх значущості [40, с. 305].

У психологічному баченні, ціннісні орієнтації визначаються як складова особистісної структури, що відображає акумульований досвід людини протягом життя. Ціннісні орієнтації також є центром (ядром) свідомості, яким керується людина під час прийняття рішень, які мають вирішальне значення для її життя. Вони демонструють незмінне, соціально обумовлене, вибіркове ставлення людини до соціальних благ і ідеалів [2, с.622].

Є. Подольська розглядає ціннісні орієнтації як основну життєву лінію особистості [1, с. 6]. Е. Шпрангер вважає, що ціннісна орієнтація, за допомогою якої людина пізнає світ, є основним компонентом особистості. Ціннісна орієнтація являє собою похідну складову загального людського духу та представляє духовне начало, що визначає світогляд. [31, с.64].

За словами української дослідниці Людмили Романюк, ціннісні орієнтації – це психологічний механізм, за допомогою якого людина диференціює об'єкти навколишнього середовища та визначає, які з них є особистісно значущими на основі її загальнолюдських цінностей. Таким чином, вчена визначає ціннісні орієнтації як інструмент диференціації цінностей соціальної спільноти або групи, а також здійснення особистісного вибору [27, с.139].

Згідно з Іванцевою Н. та Потоцькою О., ціннісні орієнтації – це не просто узагальнений показник спрямованості та потреб, а й відображення соціальної позиції, рівня духовного розвитку та загального психологічного благополуччя людини [43, с.7].

В. Ядов визначає ціннісні орієнтації як інтегративні та відповідальні рішення, прийняті особистістю. Він стверджує, що ці установки перевершують будь-які традиційні соціальні ідеали та установки, оскільки вони такі широкі та все захоплюючі. А. Здравомислов стверджує, що ціннісні орієнтації є важливою частиною внутрішньої структури особистості. Ці орієнтації закріплюються в життєвому досвіді та різноманітних переживаннях людини і вони дозволяють відрізнити суттєве від несуттєвого [19, с.28].

Як стверджує словацький дослідник Я. Гудечек, цінності та ціннісні орієнтації сприяють формуванню та виявленню зв'язку між людиною та її оточуючим світом. Ця взаємозв'язок демонструє процес освоєння світу та саморозкриття людини [28, с. 349]. Варто тут зазначити, що ціннісні орієнтації є способом включення суспільних цінностей у поведінку та дії людини. Вони також виступають як «основний канал засвоєння духовної культури суспільства та перетворення культурних цінностей на стимули і мотиви практичної поведінки особистостей» [14, с.30]. Американська вчена Флоренс Клакхон стверджує, що ціннісні орієнтації залежать від того, як ми ставимося до навколишнього світу та до самих себе, що фокусує і спрямовує наші думки та дії [9, с.231].

Ціннісні орієнтації формують індивідуальну, змістовно-раціональну сторону спрямованості особистості, визначаючи її ставлення до оточуючого світу, сприйняття інших людей та самої себе [18, с.16]. Ціннісні орієнтації регулюють поведінку та виконують функцію цілеспрямування в структурі особистості. Спрямованість на конкретні життєві цілі та ідеали є їхнім психологічним проявом [27, с.139]. В психологічній літературі зазначається, що ціннісні орієнтації, формуючи внутрішній світ людини, спрямовують її дії, вчинки та взаємодію з навколишнім світом. Вони є необхідною умовою переживання її психологічного благополуччя, а також вони “визначають собою суб’єктивний напрям пошуку щастя та якісно-своєрідні особливості, що стосуються стану психологічного благополуччя особистості” [43, с.7].

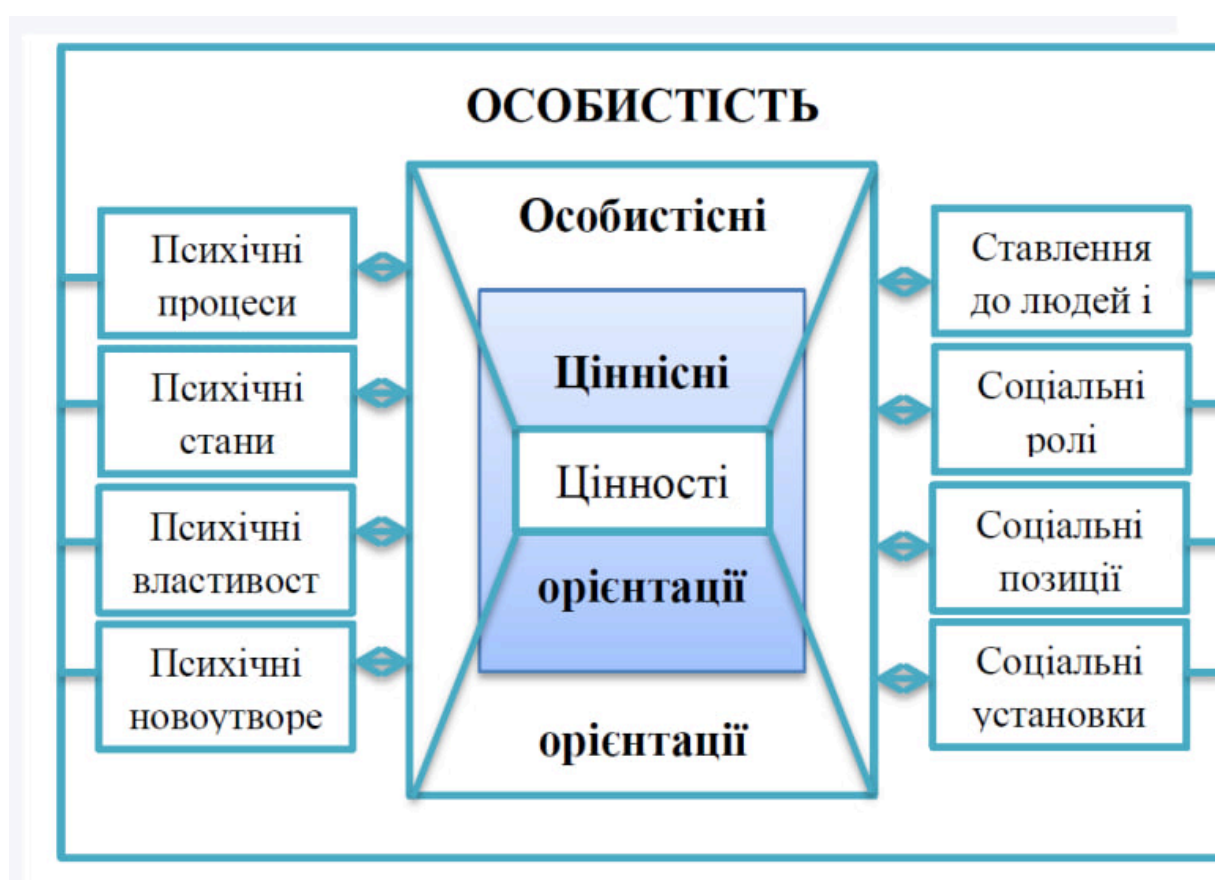
Ціннісні орієнтації, як диспозиції високого ступеня узагальнення, виражають спрямованість особистості на певні життєві цінності і спонукають до усвідомленого вибору цілей та засобів діяльності [12, с. 106].

А. В. Бітуєв робить спробу розмежувати поняття «ціннісні орієнтації» та «установки» у своїх працях. Вчена стверджує, що ціннісні орієнтації відрізняються від установок, перш за все, ступенем узагальненості об’єкта диспозиції. Установка найчастіше визначається як динамічний стан готовності до певного типу реагування. Тоді як зазначається, що ціннісні орієнтації складаються з цілей, ідеалів, життєвих планів, принципів, переконань і є частиною ідейно-цільового плану, генеральної лінії життя людини. Ціннісні орієнтації впливають на поведінку людини швидше опосередковано, ніж прямо, як установка [3, с.21].

Клайд Клакхон стверджував, що цінності відображають загальну мотиваційну спрямованість поведінки, а ціннісні орієнтації відіграють роль суб’єктивних концепцій загальносуспільних і групових систем цінностей. Ці твердження, на наш погляд, доцільно використовувати для розмежування ціннісних орієнтацій та цінностей в психології [18, с.16].

Якщо розрізняти поняття «особистісна орієнтація» та «ціннісна орієнтація», можна сказати, що існує певна межа між ними, подібна до межі

між психологічним і моральним, межа яка відмежовує власну особистість людини та її місце в світі. В ідеальному варіанті ціннісні орієнтації завжди допомагають людині розвиватися. Особисті орієнтації також характеризуються як позитивні, але з точки зору задоволення потреб на всіх рівнях. Крім того, варто зазначити, що особистісні орієнтації є поняттям ширшими, ніж ціннісні орієнтації [28, с.350]. У праці Л. Романюк подає досить вдале схематичне зображення де відображено місце ціннісних орієнтацій у структурі особистості (див. рис. 1.2).

Рис.1.2 Місце ціннісних орієнтацій у психологічній структурі особистості

Слід зауважити, що комплекс ціннісних орієнтацій являє собою складну структуровану систему суб'єктивних оцінок предметів і явищ навколишнього світу, окремі частини якої є важливими для всіх суспільних відносин. Ціннісні орієнтації, можна розглядати як багатовимірний динамічний простір, де кожний вимір відповідає певному виду соціальної діяльності і займає різне значення для різних особистостей [18, с.16].

Загальний напрям інтересів особистості, ієрархія індивідуальних уподобань і стандартів, програма цілей і мотивації, ступінь готовності та рішучості до реалізації власного «проекту» життя все це визначається ціннісними орієнтаціями [39, с.94]. Наведений нами текст демонструє, наскільки складним і багатокомпонентним є феномен ціннісних орієнтацій.

Цінності в соціальній свідомості та ціннісні орієнтації в індивідуальній свідомості мають однакове функціональне значення. Вони виконують такі функції:

- Диференційна функція: відокремлення одиничного і встановлення його статусу.
- Інтегративна функція: визначення спільного, що об'єднує окремі явища.
- Систематизуюча функція: координування окремих явищ у детермінаційні системи.
- Смысловизначальна функція: орієнтування у встановленні причинно-наслідкових зв'язків.
- Цілевизначальна функція: співвідношення з ідеальним, абсолютним.
- Консервуюча функція: збереження досвіду, його "кодування".
- Комунікаційна функція: забезпечення спільної комунікативної основи у спілкуванні людей, націй, соціокультурних формацій.
- Корируюча функція: імперативний вплив на життя людини і соціуму, їх норматизація [14, с.30].

Отже, враховуючи проведене нами теоретичне дослідження наукових джерел, які були пов'язані з детермінацією «ціннісних орієнтацій», можна зауважити, що більшість дослідників прихильно ставляться до визначення цього феномену як «певної сукупності ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, які задають спрямованості людському життю».

1.2 Психологічні особливості студентської молоді

Термін «студентська молодь» стосується певного етапу формування особистості, пов'язаного з соціалізацією в вищому навчальному закладі. Термін «студент» походить від латинського слова, яке перекладається як «той, хто працює ретельно», і він підкреслює активний процес, який студенти здійснюють для отримання знань.

Студентство, згідно з Л. Балабановою, є унікальною професійно-виробничою групою, яка об'єднана певною віковою категорією, особливостями праці та умовами життя, які можуть вплинути на стан здоров'я майбутніх професіоналів [26, с. 56].

Студентство представляє єдину соціально-професійну групу, оскільки воно об'єднує людей, які займаються однаковими видами діяльності. Студенти, які беруть участь у спільній діяльності мають спільні інтереси, групову самосвідомість, специфічну субкультуру та спосіб життя. Ця вікова однорідність доповнюється та підкріплюється таким чином, який не можна знайти в інших соціально-професійних групах [11, с.52].

Студентський вік – це етап життя, коли багато психофізіологічних функцій досягають свого пікового розвитку, включаючи сенсорно-перцептивні, психомоторні, мнемічні, мисленнєві. Це час становлення характеру, інтелекту, загальних і спеціальних здібностей, а також трансформації мотивації та ціннісно-сміслової сфери особистості [11, с.52].

Психологічна школа Б. Ананьева розглядає студентство як окрему соціально-психологічну та вікову категорію. Він означував віковий проміжок студентства з 17-18 років до 35-40 років, тоді як інші сучасні дослідники розглядали цей проміжок з 17-18 років до 25 років або 22-23 років (Т.Б.Тарасова). На нашу думку, Т. Тарасова найбільш влучно зазначає, що студентська молодь, яка навчається у вищих навчальних закладах, представляє

такі вікові проміжки, як період ранньої та зрілої юності та період ранньої дорослості [26, с. 57].

Таким чином, у психологічному описі студентів виявляються як загальні психологічні характеристики ранньої та зрілої молодості або початку дорослості, так і елементи, які виникають через умови життя та активності студентів у вищому навчальному закладі.

Щоб краще зрозуміти особливості студентської молоді, ми повинні спочатку розглянути психологічні характеристики юнацького віку. Юнацький вік охоплює вік від 17 до 21 року для хлопців і від 16 до 20 років для юнок відповідно до затвердженої схеми вікової періодизації вікових експертів з вікової морфології, фізіології та біохімії. Тим не менш, існують різні думки щодо того, як визначити вікові межі юнацтва [26, с. 58].

Західна психологічна література часто об'єднує підлітковий і юнацький вік у один період, який називається «періодом дорослішання». Він стосується переходу від дитинства до дорослості, а межі можуть коливатися від дванадцяти до двадцяти п'яти років. У сучасній літературі вважається, що юнацький вік є окремим етапом розвитку людини. На цьому етапі життя виникає питання про сенс, і цей період є особливо чутливим до навчання та подолання життєвих криз завдяки розвитку комунікативності, рефлексії, вольового та інтелектуального потенціалу, а також усвідомлення психічних станів [26, с. 58].

Д.Майєрс зазначав, що студентський вік є критично важливим періодом формування «Я-концепції» як ядра особистості. «Я-концепція» майбутнього фахівця – це складна, постійно змінююча система уявлень студента про себе як особистості та як суб'єкта навчально-професійної діяльності, яка включає в себе:

1. „Образ-Я”, який розкриває унікальність самосприйняття через фіксацію особи на певній соціально-рольовій позиції щодо себе.
2. Емоційно-ціннісне ставлення до себе – це те, як ви оцінюєте свої професійні якості та особистісні якості, а також те, наскільки ви цінуєте себе.

3. Самопрезентація, яка також відома як поведінкова складова, означає певні внутрішні чи практичні дії, які є результатом уявлень про себе та самоствавлення [15, с.18].

Соціальна ситуація розвитку студентів вищого навчального закладу визначається віковими особливостями, зміною соціального статусу, професійними цілями. Нова соціальна роль надає певну свободу у визначенні характеру навчальної діяльності та дозвілля, а також у виборі сфер і партнерів для спілкування. Тут вплив на те, як юнак використовує свою свободу, пов'язаний з новим соціальним середовищем, особливо якщо він переїжджає вступаючи у навчальний заклад [15, с.19].

Слід звернути увагу на контрасти соціального статусу юнаків. З одного боку, їх хвилюють проблеми, успадковані від підліткового віку, такі як право на автономію, проблеми взаємин і оцінки. З іншого боку, у них присутнє хвилювання щодо життєвого самовизначення. Така соціальна ситуація розвитку і обумовлює особливості розвитку свідомості та ціннісних орієнтацій у цьому віці. Відповідно до нової соціальної ситуації розвитку значення та взаємозв'язок основних мотиваційних тенденцій особистості юнака значно змінюються, що впливає на зміну й інших його психологічних особливостей [15, с.19-20].

Л.І. Божович вважала, що головним моментом психічного та особистісного розвитку в юнацькому віці є розуміння свого місця в майбутньому та своєї життєвої перспективи. Хоча в студентському віці нерідко виникає розчарування щодо професійного та життєвого вибору [15, с.21].

Юність характеризується формуванням життєвих планів. Живий план, по-перше, є наслідком узагальнення цілей, які ставить перед собою особистість у поєднанні з мотивами та ціннісними орієнтаціями. По-друге, він є наслідком конкретизації цілей і мотивів [15, с.22].

Моральний релятивізм, який часто спостерігається в юнацькому віці, зазвичай спричинений «переоцінкою цінностей», коли особистість усвідомлює і починає говорити про відносність моральних цінностей. Тут же слід зауважити,

що саме в юнацькому віці відбувається найбільш активний розвиток довільного рівня моральної саморегуляції, тобто свідомої організації поведінки на основі розуміння морального обов'язку [15, с.24-25].

Питання саморозвитку, самоосвіти, осмислення самого себе та усвідомлення власної індивідуальності є найважливішими на етапі юності [11, с.53].

Л.Г.Подольак визначає юнацький вік як сенситивний період для розвитку основних соціогенних потенцій людини як особистості, включаючи:

- 1) розвиток професійних, світоглядних і громадянських якостей майбутнього фахівця;
- 2) формування професійних здібностей і сходження до вершин творчості як передумова для подальшої самостійної професійної творчості;
- 3) основний період становлення інтелекту і стабілізації рис характеру;
- 4) інтенсивно формуються соціальні цінності у зв'язку з професіоналізацією;
- 5) відбувається зміна мотивації та всієї системи ціннісних орієнтацій [15, с.16].

Розвиток духовності особистості є важливим аспектом юності. Переосмислення основних елементів особистісної спрямованості та відношення до реальності є результатом зміни самосвідомості людини. Також виникає потреба в самовизначенні, самовдосконаленні та саморозвитку. Враховуючи загальний розвиток особистості під час юнацького періоду онтогенезу, розвиток духовності особи є ключовим для її подальшого становлення. У сім'ї та навчальному середовищі відбувається процес духовного росту людини. Це впливає на неї під час навчальної діяльності [13].

Саме тоді, коли особистість активно залучається до суспільного життя та формує власну виважену систему поглядів на оточуючий світ, у віці 18–20 років у неї складається сукупність базових цінностей [3, с.19].

Центральними психічними та особистісними новоутвореннями в цьому віці є розуміння свого місця в майбутньому та життєвих перспектив. Відповідно до багатьох досліджень, цей вік є сензитивним для формування ціннісної

орієнтації як постійної особистісної характеристики юнака. Це впливає на формування світогляду особистості і її відношень з довкіллям. У цей вік закладається здатність критично оцінювати себе та навколишнє середовище, що найбільше впливає на формування закономірностей, які згодом вказуватимуть на позицію в житті [10, с.42-43].

Означимо детальніше психологічні особливості ранньої дорослості як періоду притаманному студентській молоді. Класична психологічна класифікація Еріксона визначає ранню дорослість як вік від двадцяти до двадцяти п'яти років [7, с. 13].

У цей період соціальна ситуація розвитку полягає в тому, що особистість уже має певний досвід і розуміння світу, а також велику надію реалізувати себе, плани та мрії про щасливе майбутнє. Молоді люди стикаються з нелегкою, але привабливою місією: зрозуміти, ким вони є, і втілити цю унікальність у своє життя [8, с. 207].

У цей період часу дослідники виділяють наступні основні завдання особистісного розвитку: поєднання мрій із реальністю, формування життєвих цілей і вдосконалення системи цінностей, визначення власного місця та самореалізація, усвідомлення та прийняття відповідальності, здобуття почуття самостійності, автономії, близькості та інтимності [7, с.15].

Вчена Т. Титаренко вказує, що в ранній дорослості з'являється сильне прагнення до встановлення відносин, які приносили б взаємне задоволення та забезпечували відчуття дружби та інтимної близькості [34, с. 46]. У цьому контексті формування пари та встановлення сімейних відносин стає головним завданням особистості.

Молодь несе значну відповідальність за всі життєві рішення, які визначають її майбутнє та впливають на їхніх близьких. Ця відповідальність може зробити їх більш нервовими або змусити довго роздумувати про те, що їм робити. Ранішня дорослість є ключовою для формування так званого «плану на

все життя», коли людина обирає свою ідентичність, роль, відносини з оточуючими та своє місце у світі [7, с.15]. Отже, почуття «великої відповідальності» є обґрунтованим у цей період життя.

Криза двадцяти трьох років, відома як «план на все життя», припадає на період ранньої дорослості. Г. Шихі та інші сучасні дослідники пов'язують цю кризу з дорозробкою життєвого плану, початою ще в юному віці [7, с.20].

Отже, основними напрямками розвитку в ранній дорослості є особистісна, професійна та сімейна сфери. Ключовим завданням на цьому етапі розвитку є взяття на себе відповідальності за формування власного життя та успішна самореалізація.

Розглянемо особливості навчання студентів, зумовлені умовами життя та діяльності в закладі вищої освіти (ЗВО), тобто в освітньому середовищі. Як відомо, що розвиток особистості та формування психічних якостей тісно пов'язані з середовищем, у якому людина перебуває.

Особливості умов життя та діяльність студентів у ЗВО передбачають такі аспекти:

- багато навчальних і суспільних обов'язків;
- велика кількість літератури для навчання;
- різноманітні навчальні завдання, такі як самостійна робота та практика, що вимагають багато часу та зусиль;
- не стале навантаження;
- регулярні стресові ситуації, такі як тестування та складання заліків;
- високі вимоги до професійної підготовки.

Отже, саме «студентський» вік (17-22 роки) має вирішальне значення для формування особистості, оскільки це період найбільш активного розвитку моральних і естетичних почуттів, формування та стабілізації характеру, а також оволодіння повним спектром соціальних функцій дорослої людини [15, с.33].

1.3 Особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни: гендерний підхід

Процес формування ціннісних орієнтацій серед молоді, яка перебуває в умовах війни, є складним і вимагає ретельного розгляду. Спершу в загальному означимо особливості формування ціннісних орієнтацій.

Формування ціннісних орієнтацій вважається результатом свідомої інтелектуальної роботи, яка охоплює більш глибокі аспекти відображення дійсності, а не мимовільного розвитку. Система цінностей, вироблених суспільством, є основою для формування та функціонування цінностей конкретної людини. Тут варто зазначити, що саме смисложиттєва активність особистості слугує джерелом розвитку ціннісних орієнтацій, визначаючи амбіції та спрямованість особистості при виконанні завдань для досягнення конкретних цілей [10, с. 13].

Ціннісні орієнтації формуються в процесі засвоєння соціального досвіду, або соціалізації. Ці орієнтації виявляються в цілях, ідеалах, переконаннях, інтересах та інших проявах особистості людини. Цей феномен тісно пов'язаний з пізнавальними та вольовими елементами діяльності людини в його структурі. Система ціннісних орієнтацій особистості формує її відношення до реальності та визначає змістовий бік її спрямованості [40, с.305-306].

Загальновідомо, що утворення ціннісних орієнтацій особи може залежати від багатьох чинників. Наприклад, Е. Балашов [26, с. 15] виділяє дві категорії факторів:

- суб'єктивні (мотиваційно-ціннісна, емоційно-вольова, комунікативна та поведінкова сфери);
- об'єктивні (організаційний хід подій, проведення неформальної освіти, особливості соціокультурного середовища) [25, с. 169].

В. Сластьон говорить, що ціннісні орієнтації формуються під впливом таких факторів, як матеріальне забезпечення, релігійні переконання, особистісні якості, ідеологічні установки та життєві цілі [19, с. 39].

Українська вчена Л.О. Коберник, здійснивши аналіз психологічної літератури, визначила наступні напрямки формування (становлення) ціннісних орієнтацій особистості (див. табл. 1.1) [15, с.67].

Таблиця 1.1

Основні механізми формування ціннісних орієнтацій особистості

<i>№ з/п</i>	<i>Механізми</i>	<i>Зміст</i>
1	Соціальні	інтеріоризація та екстеріоризація культурного досвіду суспільства як системи соціальних цінностей, яка опредмечена у різних формах матеріального втілення
2	Психологічні	ставлення як єдність пізнавально-оцінних утворень у процесі розвитку свідомості і самосвідомості людини; взаємодія соціально-психологічних компонентів особистості (установка, інтереси, мотиви, цілі, переконання) із суспільними умовами) в процесі утворення ціннісних орієнтацій
3	Педагогічні	учіння, виховання та діяльність особистості у нерозривному зв'язку

Процесу формування цінностей притаманні такі аспекти:

- безпосередньо пов'язаний з характером діяльності та її процесуальними аспектами, такими як мотиваційні, операційно-виконавчі та суб'єктивні характеристики;
- є соціальним за своєю природою;
- отримує опосередковану форму через спілкування між людьми в різних сферах, ролях і статусних відносинах;
- відображає смислову активність особистості в процесі формування ідеалів;

- пов'язаний з постійним оцінюванням, яке застосовується майже у всіх аспектах психічної активності суб'єкта, що призводить до суб'єктивного уявлення про об'єктивний світ [10, с.32-33].

Суспільство є ключовим фактором у формуванні загальноприйнятих ціннісних орієнтацій. Для кожного етапу розвитку суспільства характерною є власне його система, яка служить нормативом, який визначає, які цінності особистості мають бути відповідними один одному (співвідносні). Соціальні зміни впливають на основні життєві цінності людини. Наприклад, низька оплата праці та низька оцінка ролі вчителя у формуванні нового демократичного суспільства можуть знизити престиж і цінність педагогічної професії. Зрозуміло, що нові соціальні норми мають найбільший вплив на цінності молодого покоління, яке обирає професію та планує своє життя [10, с.16].

Студентська молодь стикається з багатьма перешкодами, щоб досягти своїх життєвих цілей, і багато факторів впливають на їх ціннісні орієнтації. Існує багато факторів, які впливають на ціннісні орієнтації молоді і це: система освіти, політичні організації та їх діяльність, трудовий колектив, ЗМІ, ідеали, місце проживання, рівень політичних знань, професійна зацікавленість, мистецтво та література, психологічні особливості особистості та сім'я. Також такі елементи, як телебачення, радіо, кіно, суспільні науки та самоосвіта, також впливають на цінності орієнтацій [10, с. 46].

Слід зазначити, що цінності духовно-морального характеру, ідеали та освітні методи, які передаються від покоління до покоління через усні народні твори, звичаї та обряди, є важливою частиною формування ціннісних орієнтацій серед студентської молоді [10, с. 53].

Психологічною основою формування ціннісних орієнтацій особистості молоді людини є процес засвоєння життєвих цінностей і перетворення цих цінностей у змістовні компоненти ціннісних уявлень. Процес формування ціннісних орієнтацій складається з таких трьох взаємопов'язаних етапів:

- на першому етапі особистість переоцінює свої цінності та ідеали. Таким чином, власний досвід життєдіяльності є основним джерелом ціннісних орієнтацій;
- на другому етапі засвоєння цінностей включає не лише створення цілісних функціональних одиниць емпіричних уявлень, але й комунікативних через ЗМІ та пропаганду.
- на третьому етапі необхідною умовою є діяльність, виражена в особистих внутрішніх відношеннях до об'єктивних умов свого існування [10, с. 42].

Варто зауважити, що сьогодні українці живуть в умовах війни, а це суттєво впливає на осмислення та формування цінностей і ціннісних орієнтацій особистостей, особливо у студентському віці.

Війна має значний вплив на психологічний стан студентської молоді, спричиняючи збільшення інтенсивності різних емоційних станів, пов'язаних з травматичними подіями. Війну можна розглядати як кризову ситуацію. В найзагальнішій формі кризова ситуація визначається як обставини, що спричиняють дефіцит сенсу в подальшому житті людини, а також як неможливість реалізації внутрішніх потреб свого життя (мотивів, прагнень, цінностей тощо) [36, с. 7].

Війна, як екстремальна ситуація, яка ставить під загрозу життя людства, є зовнішнім джерелом стресу, який впливає на психічне здоров'я людей, хто знаходиться в її умовах. У військовий час формування психічних реакцій серед цивільного населення обумовлене переживаннями, пов'язаними з загрозою життю, загрозою для близьких людей, руйнуванням звичних життєвих ритмів і стереотипів, а також недостатністю інформації або надмірною невизначеністю її джерел.

Навколишнє середовище, спосіб існування та власне життя українців були повністю змінені в результаті війни. Все це відобразилося на морально-психологічному стані молоді, а також на спрямованості особистості, одній з найважливіших її компонентів [42, с. 102].

Ірина Виговська в статті “Життя під час війни та війна під час життя. Чому в тилу тривоги більше, ніж на фронті” намагається простими словами пояснити життєві зміни та процеси, які відбуваються під час воєнних дій. Крім того, підвищений рівень тривожності в тилу пояснюється тим, що людина, перебуваючи в безпечному місці, має більш активну та здорову психіку, вона відчуває провину через те, що вони в безпеці, та крім міркування про виживання, займається міркуванням про життя загалом. Тоді як люди, які знаходяться в зоні конфлікту, реагують по-іншому, оскільки страх тут конкретний, а не абстрактний, усі цінності зосереджені на тому, щоб просто виживати [24, с.343].

Як ми вище подавали, можна розглядати війну як кризову ситуацію. Тому, на наш погляд, слід зазначити такі аспекти впливу кризової ситуації війни на формування ціннісних орієнтацій студентської молоді :

1. Кризові події, як війна, часто призводять до переоцінки пріоритетів і цінностей. Для студентської молоді це може означати зміщення фокусу від матеріальних цінностей до цінностей безпеки, виживання та захисту близьких [35, с. 41].
2. У кризових умовах гендерні ролі та стереотипи можуть ставати більш гнучкими через необхідність адаптації. Це створює можливості для переосмислення традиційних гендерних норм студентською молоддю.
3. Воєнні дії та пов'язані з ними травми можуть по-різному впливати на психологічний стан чоловіків та жінок, формуючи різні ціннісні орієнтації щодо подолання стресу, важливості психічного здоров'я та підтримки [35, с.41].
4. Участь студентів у волонтерській діяльності, громадських рухах і акціях протесту під час війни може стати важливим джерелом формування їхніх цінностей активізму, патріотизму та демократії.
5. Кризова ситуація війни може загострити питання щодо гендерних ролей у сім'ї та суспільстві, формуючи нові ціннісні орієнтації щодо рівних прав та можливостей.

Політично-економічні та соціально-психологічні процеси, які зараз відбуваються в Україні у зв'язку із війною, впливають на цінності студентської молоді. Система цінностей студентської молоді, які зараз навчається в умовах війни, відрізняється від попередньої сформованої у мирний час таким чином:

- у мирний час молодь може формувати свої цінності, зосереджуючись на кар'єрі, навчанні та самовдосконаленні. Розглядаючи різні професії, відвідуючи пари та отримуючи освіту, яка допоможе їм згодом знайти омріяну роботу, студенти впевнено думають про своє майбутнє. Студенти у військовий час, які щодня стикаються з небезпечним середовищем під час війни, тримають фокус думок на виживанні та самозбереженні [35, с. 40].
- в мирний час студентська молодь має можливість поставити пріоритети в своєму житті, приділяючи велику увагу самовдосконаленню та досягненню успіху. Наприклад, почати власну справу чи розвивати хобі. Тоді як саморозвиток і хобі відходять на другий план під час війни [35, с. 40].
- в умовах миру студенти розвивають свій патріотизм і ідентифікують себе як громадяни завдяки любові до своєї країни, її символів і предметів, з якими вони були знайомі з дитинства. Під час війни ненависть до ворога та прагнення помсти є основою патріотизму. Завжди молодь була рушійною силою суспільства, яка рухає країну вперед. Патріотизм молодих людей демонструється як на фронті, так і в тилу під час війни [35, с. 41].
- студентська молодь формує свої життєві цінності більш індивідуально, коли немає військових дій. Вони роблять це на основі свого власного досвіду та розуміння обстановки. На противагу студенти під час війни об'єднуються та створюють спільні цінності, такі як взаєморозуміння та підтримка [35, с. 42].

Якщо говорити про гендерні відмінності в системах цінностей, то вони проявляються у дітей до підліткового віку і згладжуються серед дорослих. Зокрема, дівчатка більше орієнтовані на цінності особистої привабливості та сімейного благополуччя, а в професійній сфері – на набуття нового цікавого

досвіду та розширення кола спілкування. Хлопчики, натомість, здебільшого орієнтуються на взаємодію з "великим соціумом", виражаючи прагнення до влади, незалежності та вигоди [23, с.403].

Отже, на формування ціннісних орієнтацій впливають різні чинники як суб'єктивні, так і об'єктивні. Гендерні відмінності в системах цінностей у студентської молоді практично відсутні, тобто у системах цінностей відсутні великі розбіжності.

Висновки до розділу I

Підводячи підсумок, можна сказати, що цінності є характеристиками соціальних об'єктів або явищ, які задовольняють потреби, інтереси та бажання людей. Іншими словами, це розуміння речей, які мають суспільне значення, таких як добро, справедливість, патріотизм, любов і дружба. Вони сприймаються як істинні та беззаперечні, але також можуть змінюватися з часом, виступаючи еталонами та ідеалами для людей. З іншого боку, це також відношення суб'єкта до об'єктів та явищ реальності, що виражається через ціннісні орієнтації, соціальні установки та особистісні якості. В цьому випадку вони виступають як важлива складова структури особистості. Перший аспект розуміння цінності є соціальним, а другий – особистісним.

З психологічної точки зору «цінність» означає щось важливе для людини, об'єкт її бажань і прагнень, те, що визначає сенс її життя та вимагає зусиль і переживань. Загалом можна сказати, що цінності є стійкими та соціально обумовленими, і вони відображають вибіркоче ставлення людини до соціальних благ і ідеалів. Різноманітність цього явища та його вплив на формування та розвиток людини демонструються здійсненим психологічним аналізом наукової літератури.

Ціннісні орієнтації, як зазначається в психологічній літературі, є основним компонентом особистості, який визначає її взаємодію з реальністю, спілкування з іншими та уявлення про своє місце в світі. Ціннісні орієнтації є важливою частиною структури особистості, і вони відіграють важливу роль у

регуляції поведінки, формуванні світогляду, формуванні переконань і прийнятті рішень щодо життєвого шляху.

Розглядаючи психологічні особливості студентської молоді, можна помітити, що основними завданнями студентів є розвиток професійних навичок, активізація пошуків власного покликання, внесення змін до своїх життєвих планів і втілення їх у життя, вираження своєї індивідуальності, усвідомлення себе як дорослої особи з правами та обов'язками, пошук партнера та створення сім'ї.

Вплив об'єктивних (стать, матеріальний стан, місце проживання, соціальне оточення) і суб'єктивних (цілепокладання на майбутнє, рівень самореалізації, професійні настанови) факторів визначає систему ціннісних орієнтацій кожного студента. Цінності, пов'язані з професійною діяльністю, активним особистим життям і зв'язками з друзями та родиною, стають більш суттєвими для особи під час навчання у вищих навчальних закладах.

Основні механізми формування ціннісних орієнтацій особистості наступні: соціальні, психологічні, педагогічні. Система цінностей студентської молоді, яка зараз навчається в умовах війни, відрізняється від тієї, що формувалася у мирний час. Система цінностей студентів не містить значних гендерних відмінностей.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1 Методологія емпіричного дослідження

На сьогодні в психології вже було здійснено багато досліджень, що намагались визначити особливості ціннісних орієнтацій студентів. Але ці дослідження, на наш погляд, не брали до уваги деякі достатньо важливі аспекти цієї проблематики і в них не було висвітлено вплив зовнішніх та внутрішніх чинників.

Таким чином, незважаючи на великий обсяг теоретичних та практичних досліджень, питання про те, які особливості мають окремі складові ціннісних орієнтацій студентів та які саме ціннісні орієнтації складають основу особистості студентства залишається актуальним для подальших наукових досліджень.

Існує широкий спектр методів, що використовуються для дослідження ціннісних орієнтацій особистості.

Для проведення діагностики особливостей ціннісних орієнтацій у студентської молоді в рамках нашого емпіричного дослідження було створено емпіричну модель, яка б враховувала такі структурні елементами системи ціннісних орієнтацій: когнітивний – систему знань, суджень, переконань про об'єкт; емотивний – систему почуттів, емоційних оцінок об'єкта; поведінковий – систему певних дій, послідовна поведінка по відношенню до об'єкта (див. табл. 2.1). А також з метою дослідження впливу війна на ціннісні орієнтації студентської молоді нами була складена авторська анкета. Розглянемо детальніше методи, які ми обрали для діагностики.

Методика «Ціннісні орієнтації» Рокіча [21] (див. дод. А).

Методика спрямований на дослідження системи цінностей особистості. Досліджуваним надаються два набори цінностей: набір «А» містить термінальні

цінності або цінності-цілі, а набір «Б» містить інструментальні цінності або цінності-засоби. Кожен список містить вісімнадцять цінностей, і респонденти повинні надати кожній цінності рейтинг у порядку значущості для неї відповідно до принципів, якими він керується в своєму житті [21].

Таблиця 2.1

Емпірична модель дослідження особливостей ціннісних орієнтацій
студентської молоді

Компонент	Ознака	Методика
Когнітивний	цілі в житті; процес та емоційна насиченість життям; результативність життя; локус контроль-Я (я господар життя); локус контроль-життя (керованість життям).	Методика «Ціль в житті» Дж. Крамбо, Л. Махолика
Емотивний	загальна емоційна спрямованість особистості (спрямованість на емоції романтичні, комунікативні, естетичні, глоричні, гедоністичні, альтруїстичні, гностичні, пугністичні, акізівні, праксичні)	Методика «Визначення загальної емоційної спрямованості особистості» Б.І.Додонова
Поведінковий	ієрархія систем цінностей термінальних та інструментальних	Методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокича

Під час дослідження респонденту було запропоновано не поспішати та спершу уважно ознайомитися з обома списками. Далі він повинен був вибрати ту цінність, яка є для нього найбільш значущою, позначивши її цифрою один. Потім респонденту слід визначити другу за значущістю цінність і так далі, аж до 18. Вісімнадцяте місце повинна зайняти цінність, яка є найменш значущою для особистості. Оскільки кінцевий результат має відображати реальну картину, респонденту було зазначено, що якщо під час виконання методики він змінить свою думку, то може коригувати свої відповіді, виправивши відповідне ранжування цінностей [21].

Під час аналізу ієрархії цінностей важливо звернути увагу на те, як ці цінності пронумеровані досліджуванним відповідно до змістових блоків (списків А та Б). Для обробки цієї методики можна використовувати табличну форму «ключа» (див. табл. 2.2), яка дозволяє структурувати ціннісні орієнтації випробуваних за такими системами цінностей:

- які відбивають самореалізацію особи (особистісні, суспільні, професійні);
- відповідають вектору спрямованості (самоствердження, спілкування, справи);
- відображають спрямованість в системі міжособистісних відносин (індивідуалістичні, конформістські, альтруїстичні) [21].

Таблиця 2.2

Ключ до методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича

Система цінностей		Список А Термінальні цінності						Список Б Інструментальні цінності					
1	Особистісні	2	3	6	12	15	18	1	2	4	9	11	16
	Суспільні	1	5	8	13	14	16	6	7	12	14	15	18
	Професійні	4	7	9	10	11	17	3	5	8	10	13	17
	(відображають самореалізацію суб'єкта)												
2	Самоствердження	2	3	9	12	16	18	3	6	8	11	12	16
	Спілкування	1	5	6	8	13	15	1	4	7	14	15	18
	Справи	4	7	10	11	14	17	2	5	9	10	13	17
	(дані корелюють із вектором спрямованості)												
3	Індивідуалістичні	1	3	9	12	14	17	3	6	9	12	13	16
	Конформістські	4	6	7	8	13	18	2	4	5	8	11	17
	Альтруїстичні	2	5	10	11	15	16	1	7	10	14	15	18
(спрямованість в системі міжособистісних відносин)													

Методика «Визначення загальної емоційної спрямованості особистості»

Б.І. Додонов [33] (див. дод. Б).

Для діагностики емотивного структурного компонента системи ціннісних орієнтацій була вибрана методика «Визначення загальної емоційної спрямованості особистості» Б. І. Додонова. За допомогою цієї методики можна визначити типи загальної емоційної спрямованості особистості (ЕСО), а саме:

1) альтруїстичні емоції (виникають через потребу в допомозі та підтримці інших);

2) комунікативні (виникають через потребу в спілкуванні);

3) глоричні емоції (виникають через потребу в самоповазі та славі);

4) праксичні емоції (виникають через діяльність, зміни на роботі);

5) пугнічні емоції (виникають через потребу в боротьбі та подоланні небезпеки);

6) емоції романтики (прагнення до всього незвичайного, очікування чогось світлого, доброго; почуття лиховісно-таємничого, містичного);

7) емоції гностики (пов'язані з потребою у пізнавальній гармонії);

8) емоції естетики (жадоба краси та гармонії, почуття прекрасного);

9) гедоністичні емоції (пов'язані з задоволенням фізичних і душевних потреб);

10) акізитивні емоції (породжені прагненням накопичити, контролювати).

ЕСО класифікуються залежно від типу переживань, до яких людина більш чутлива [4, с.78].

Цей діагностичний інструментарій дозволяє визначити домінуючі установки особистості та визначити, у якій сфері діяльності можна отримати позитивні емоції. Опитувальник складається із 50 запитань де респонденту потрібно зазначити одну із запропонованих відповідей, а саме: “безумовно, так”, “мабуть, так”, “мабуть, ні”, “безумовно, ні” [33, с.72].

Обробка результатів здійснюється відповідно до таблиці 2.3. Стосовно ключа підсумовуються бали за видами направленості та визначається емоційна спрямованість особистості [33, с.72].

Таблиця 2.3

Види направленості емоційної спрямованості

I. Альтруїстична спрямованість.	1, 11, 21, 31, 41
II. Комунікативна спрямованість.	2, 12, 22, 32, 42
III. Спрямованість на самоутвердження.	3, 13, 23, 33, 43
IV. Практична спрямованість.	4, 14, 24, 34, 44
V. Задоволення від подолання небезпеки.	5, 15, 25, 35, 45
VI. Романтична спрямованість.	6, 16, 26, 36, 46
VII. Гностична спрямованість.	7, 17, 27, 37, 47
VIII. Естетична спрямованість.	8, 18, 28, 38, 48
IX. Гедоністична (на отримання задоволення) спрямованість.	9, 19, 29, 39, 49
X. Спрямованість на колекціонування, накопичення.	10, 20, 30, 40, 50

Методика «Ціль в житті» Дж. Крамбо, Л. Махолика [20] (див. дод. В).

Ця методика розроблена психотерапевтами Джеймсом Крамбо (Crumbaugh) та Леонардом Махоликом (Maholick), вона базується на концепції логотерапії Віктора Франкла, яка наголошує на важливості пошуку сенсу та мети як рушійної сили людської мотивації та благополуччя [44].

Представлена методика призначена для вивчення осмисленості життя у людини, вона дозволяє оцінити «джерело» сенсу життя, яке людина може мати в майбутньому (ціль), теперішньому (процес) чи минулому (результат), або ж у всіх трьох складових життя.

Бланк методики складається з двадцяти запитань, які побудовані за принципом дихотомії. Результати дослідження містять твердження з двома полюсами, які респонденти оцінювали за допомогою симетричної шкали «3 2 1 0 1 2 3». Граничні показники 3 і 3 вказують на те, що людина має низький або

високий рівень усвідомлення життєвого призначення, тоді як граничний показник 0 вказує на нейтральну позицію. Наприклад, відповідь на питання 4 звучить так: «Моє життя видається мені вкрай безглуздим і безцільним 3 2 1 0 1 2 3». Я вважаю, що моє життя має цілісну мету [5, с.18].

В процесі дослідження респонденту потрібно спочатку вивчити протилежні твердження. Далі виберіть одне з двох речень, які на його погляд краще відображають реальність, і зазначте кількість від 1 до 3 у відповідності до того, наскільки впевнений респондент у своєму виборі. або вибрати нуль, якщо обидва твердження для нього однаково вірні [20].

За допомогою цих п'яти субшкал можна дослідити мотивацію молоді до реалізації своєї особистості в різних сферах життєдіяльності:

1. *Цілі в житті*: визначає наявність або відсутність в житті людини цілей в майбутньому, які надають життю сенс, спрямованість і часову перспективу.

2. *Процес та емоційна насиченість життям*: свідчить про те, чи сприймає досліджуваний процес свого життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений сенсом

3. *Результативність життя (або задоволеність самореалізацією)*: відображає оцінку пройденого шляху життя, відчуття того, наскільки він був продуктивний та наповнений сенсом.

4. *Локус контроль – Я (я господар життя)*: виявляє уявлення про себе, як про сильну особистість, яка має достатню свободу вибору або переконаність у власній нездатності контролювати події свого життя.

5. *Локус контроль – життя (керованість життям)*: виявляє наявність переконання в тому, що людина здатна керувати життям або в тому, що життя не підвладне свідомому контролю.

Загальний показник осмисленості життя можна розрахувати, сумуючи всі бали в діапазоні від 20 до 140 балів на шкалі від 1 до 5. Результати обробляються за допомогою ключа, який подано в табл. 2.4 [20].

Для підрахунку балів не потрібно перетворювати числа, які дали респонденти, на симетричну шкалу (3 2 1 0 1 2 3), використовуючи оцінки на висхідній або низхідній шкалах (1 2 3 4 5 6 7) або на симетричній шкалі (7 6 5 4 3 2 1).

Оцінюються питання з номерами 1,3,4, 8, 9, 11, 12, 16, 17 за висхідною шкалою. Питання з цифрами 2, 5, 6, 7, 10, 13, 14, 15, 18, 19, 20 оцінюються за низхідною шкалою.

Таблиця 2.4

Ключ до методики «Ціль в житті» Дж. Крамбо, Л. Махолика

Назва субшкали	№ тверджень
Цілі в житті	3 4 10 16 17 18
Процес та емоційна насиченість життям	1 2 4 5 7 9
Результативність життя	8 9 10 12 20
Локус контроль-Я (я господар життя)	1 15 16 19
Локус контроль-життя (керуваність життям)	7 10 11 14 18 19

Авторська анкета "Вплив війни на ціннісні орієнтації студентської молоді" (див. дод. Г).

Ця анкета складається із 8 запитань, які направлені на виявлення того, який вплив здійснює війна на ціннісні орієнтації студентської молоді. Анкета допомагає виявити важливі аспекти змін у ціннісних орієнтаціях студентської молоді під впливом війни, показує, які фактори мають найбільший вплив, і як ці зміни відображаються на поведінці та життєвих пріоритетах респондентів.

2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження

З метою вивчення гендерних особливостей ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни нами було проведено емпіричне дослідження на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника у березні-квітні 2024 року. У дослідженні взяло участь 36 студентів

I-IV курсу денної форми навчання спеціальностей «Психологія», «Філологія» та «Історія та археологія». Серед досліджуваних було 18 жінок (50% вибірки) та 18 чоловіків (50 %) віком від 17 до 25 років. Дослідження проводилося добровільно.

Емпіричне дослідження проводилося за допомогою таких стандартизованих психодіагностичних методик: «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, методика «Визначення загальної емоційної спрямованості особистості» Б.І. Додонова, методика «Ціль в житті» Дж. Крамбо, Л. Махолика та авторської анкети "Вплив війни на ціннісні орієнтації студентської молоді".

Відповідно до методики «Ціннісні орієнтації», розробленої М. Рокічем, досліджуваним було запропоновано два списки цінностей, кожен із яких містив 18 цінностей; студенти мали надати ранговий номер кожній цінності. Процедура обробки полягала в підрахунку середнього арифметичного рангів кожної цінності.

Будемо вважати, що перші шість цінностей у цьому списку є значущими для студентів, а останні шість – відкидаються. Ставлення до цінностей, що знаходяться між цими двома групами, нейтральне.

Представимо отримані результати дослідження термінальних цінностей студентів у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Результати дослідження термальних цінностей студентів (за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича)

№ з/п	Цінність	Середній показник	Ранговий номер	Середній показник	Ранговий номер
		<i>чоловіки</i>		<i>жінки</i>	
1	Активне, діяльне життя	10,8	12	11,6	11
2	Життєва мудрість (зрілість суджень, здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	10,5	11	11,2	10

3	Здоров'я	6,5	4	4,5	3
4	Цікава робота	11,8	14	12,2	12
5	Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві)	15,1	18	14,8	17
6	Кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	6,8	5	4,9	4
7	Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	7,2	6	10,3	9
8	Добрі, вірні друзі.	4,7	2	4,1	2
9	Щастя інших (нормальна ситуація в країні, суспільстві, збереження миру між народами, добробут кожного)	9,5	9	9,1	8
10	Громадське визнання (повага колег, оточення)	12,9	15	13,8	16
11	Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуального розвитку)	10	10	13,1	14
12	Розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення)	13	16	13,6	15
13	Продуктивне життя (максимально повне використання своїх	8,6	8	8,1	6

	можливостей, сил та здібностей)				
14	Свобода (самостійність, незалежність у вчинках і судженнях)	5,8	3	7,7	5
15	Щасливе сімейне життя	8	7	3,6	1
16	Творчість (можливість творчої діяльності)	10,8	13	12,5	13
17	Упевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів, внутрішня гармонія)	3,8	1	8,3	7
18	Розваги (приємне проведення часу, відсутність обов'язків)	14,3	17	15,2	18

Згідно результатів дослідження за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича для досліджуваних чоловіків основними термальними цінностями є: упевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів, внутрішня гармонія); добрі, вірні друзі; свобода (самостійність, незалежність у вчинках і судженнях); здоров'я; кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною); матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів).

Відповідно, для досліджуваних жінок основними термальними цінностями є: щасливе сімейне життя; добрі, вірні друзі; здоров'я; кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною); свобода (самостійність, незалежність у вчинках і судженнях); продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей).

Для наочності гендерних відмінностей у результатах найбільш значущих термінальних цінності студентів та студенток відобразимо їх у вигляді таблиці (див. табл. 2.6).

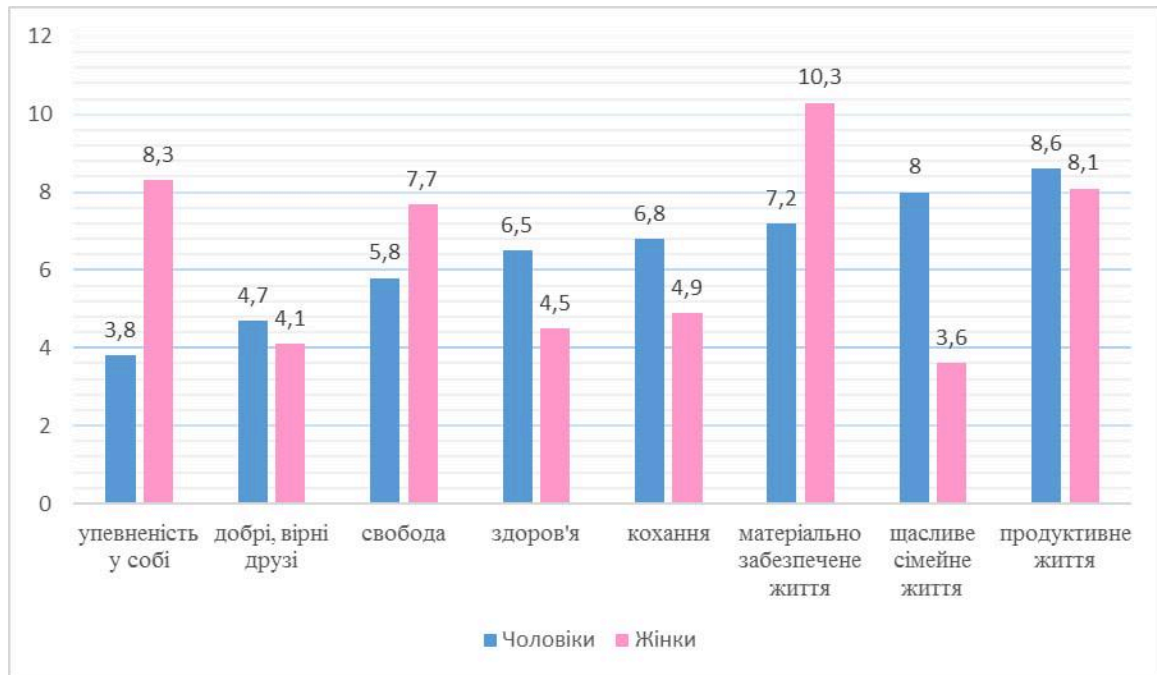
Першу позицію в ієрархії термінальних цінностей студентів займає така цінність як упевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів, внутрішня гармонія), тоді як у студенток це – щасливе сімейне життя. Можна зазначити, що такі термінальні цінності як добрі, вірні друзі як у чоловіків, так і в жінок посідають другу позицію. Третю позицію у осіб чоловічої статі займає свобода (самостійність, незалежність у вчинках і судженнях), тоді як у осіб жіночої статі ця цінність знаходиться на п'ятій позиції, а третє місце за значущістю займає така цінність як здоров'я. На противагу у чоловіків така термінальна цінність як здоров'я знаходиться на четвертій позиції. Відповідно у студенток четверта за значущістю цінність це кохання, тоді як у чоловіків ця цінність знаходиться на п'ятій позиції. Шосте місце у ієрархії термінальних цінностей у студентів відповідає такій цінності як матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів), у студенток це – продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей).

Таблиця 2.6

Гендерні особливості значущих термінальних цінностей
студентської молоді в умовах війни

Термінальні цінності студентів			Термінальні цінності студенток		
<i>Ранг. номер</i>	<i>Цінність</i>	<i>Середн. показник</i>	<i>Ранг. номер</i>	<i>Цінність</i>	<i>Середн. показник</i>
1	упевненість у собі	3,8	1	щасливе сімейне життя	3,6
2	добрі, вірні друзі	4,7	2	добрі, вірні друзі	4,1
3	свобода	5,8	3	здоров'я	4,5
4	здоров'я	6,5	4	кохання	4,9
5	кохання	6,8	5	свобода	7,7
6	матеріально забезпечене життя	7,2	6	продуктивне життя	8,1

Для кращого сприйняття гендерних відмінностей у результатах найбільш значущих термінальних цінностей студентів та студенток відобразимо їх у вигляді гістограми (див. рис. 2.1).

Рис. 2.1 Гендерні відмінності значущих термінальних цінностей студентської молоді в умовах війни

Можемо припустити, що такі цінності як добрі, вірні друзі та кохання є важливими як для чоловіків, так і для жінок, оскільки вони забезпечують емоційну підтримку та відчуття близькості в період невизначеності, постійних стресів, спричинених війною. Щодо того, що обидві статті надають великого значення здоров'ю, то у нас є припущення що це може бути пов'язано з тим, що під час війни є високий ризик загинути, травмуватися як фізично, так і психологічно.

На нашу думку, у студентів-чоловіків така термінальна цінність як упевненість у собі займає перше місце за значущістю, тому, що в умовах війни вони можуть прагнути внутрішньої гармонії, свободи від внутрішніх суперечностей, сумнівів. Ця цінність забезпечує їм необхідну психологічну стійкість, рішучість та здатність адаптуватися до екстремальних умов. Ми припускаємо, що така термінальна цінність як матеріально забезпеченого життя набирає значущості з огляду на економічні труднощі та нестабільність,

пов'язану із війною, оскільки в таких умовах чоловіки можуть більше цінувати фінансову стабільність для забезпечення себе та своїх близьких.

Значущість термінальної цінності “продуктивне життя” у студенток-жінок може бути пов'язана з тим, що в умовах війни жінки можуть прагнути максимально реалізувати свої здібності, щоб відчувати себе корисними та значущими. І відповідно значущість цінності “щасливе сімейне життя” – з тим, що під час війни жінки можуть більше фокусуватися на збереженні та зміцненні сімейних зв'язків як надійного джерела підтримки та стабільності.

Відобразимо отримані в дослідженні результати за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича щодо інструментальних цінностей студентів у вигляді таблиці (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Результати дослідження інструментальних цінностей студентів (за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича)

№ з/п	Цінність	Середній показник	Ранговий номер	Середній показник	Ранговий номер
		<i>чоловіки</i>		<i>жінки</i>	
1	Акуратність (охайність, уміння утримувати в порядку свої речі, справи)	10,5	13	13,8	15
2	Вихованість (добрі манери, ввічливість)	9,3	9	14,0	16
3	Високі вимоги (високі вимоги до життя і високі домагання)	7,3	5	14,3	17
4	Життєрадісність (почуття гумору)	9,8	10	5,1	3
5	Ретельність (дисциплінованість)	14,2	18	14,5	18
6	Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).	5,6	2	3,9	1

7	Нетерпимість до чужих та власних недоліків	7,5	6	13,3	14
8	Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	5,8	3	6,5	4
9	Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово)	13,2	16	7,1	5
10	Раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати рішення).	12,1	14	7,7	6
11	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).	10	11	8,4	7
12	Сміливість у відстоюванні своєї думи, своїх поглядів	12,8	15	9,3	9
13	Сильна воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами).	8,5	8	8,9	8
14	Терпимість до поглядів і думок інших (уміння вибачати їм).	6,6	4	10,2	10
15	Широта поглядів (уміння зрозуміти чужі погляди, поважати інші смаки, звичаї, звички).	8,1	7	11,1	11
16	Чесність (правдивість, щирість)	10,3	12	11,9	12
17	Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі)	4,8	1	4,3	2
18	Чутливість (дбайливість)	13,9	17	12,6	13

Відповідно до загально групового (група чоловіків) підрахунку середнього арифметичного показника рангів цінностей для досліджуваних чоловіків найбільш значущими інструментальними цінностями виступають

такі: ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі); незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче); освіченість (широта знань, висока загальна культура); терпимість до поглядів і думок інших (уміння вибачати їм); високі вимоги (високі вимоги до життя і високі домагання); нетерпимість до чужих та власних недоліків.

Тоді як для досліджуваних жінок найбільш значущими інструментальними цінностями є: незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче); ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі); життєрадісність (почуття гумору); відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово); раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати рішення).

Використовуємо таблицю для демонстрації гендерних відмінностей у результатах найважливіших термінальних цінностей студентів і студенток (див. табл. 2.8)

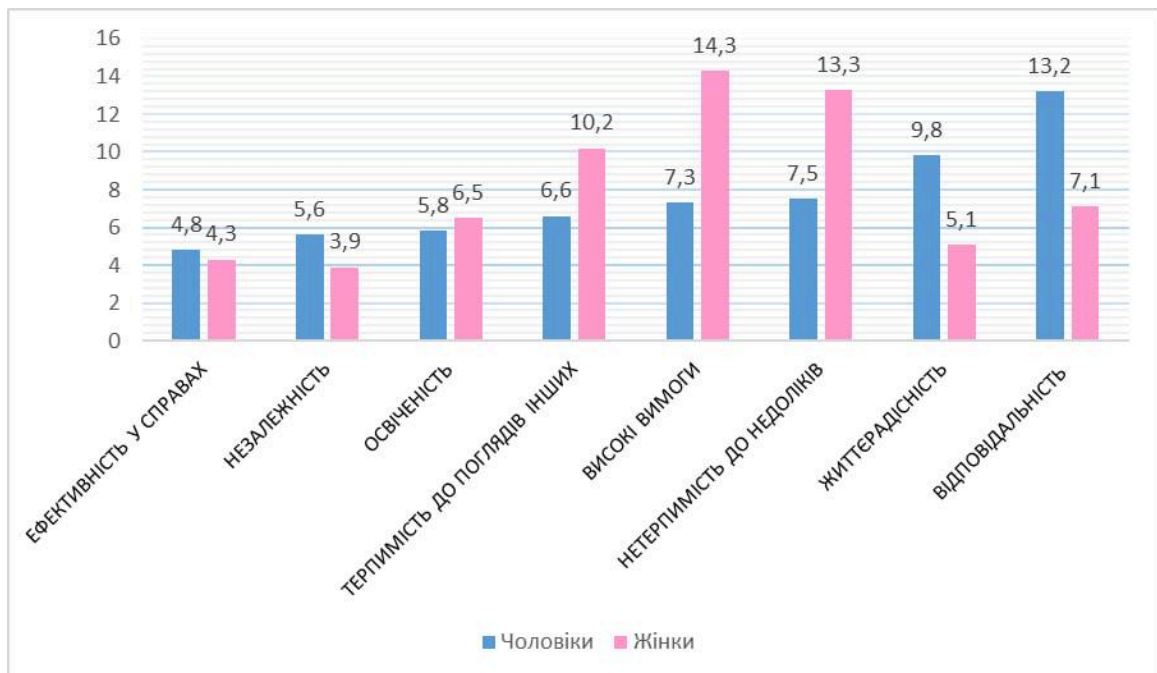
Таблиця 2.8

Гендерні особливості значущих інструментальних цінностей
студентської молоді

Інструментальні цінності студентів			Інструментальні цінності студенток		
Ранг. номер	Цінність	Серед. показник	Ранг. номер	Цінність	Серед. показник
1	ефективність у справах	4,8	1	незалежність	3,9
2	незалежність	5,6	2	ефективність у справах	4,3
3	освіченість	5,8	3	життєрадісність (почуття гумору)	5,1
4	терпимість до поглядів і думок інших	6,6	4	освіченість	6,5
5	високі вимоги	7,3	5	відповідальність	7,1
6	нетерпимість до чужих та власних недоліків	7,5	6	раціоналізм	7,7

Можна прослідкувати, що такі інструментальні цінності як ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі) та незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче) займають перші місця у ієрархії інструментальних цінностей як для студентів, так і для студенток. Третю позицію у ієрархії інструментальних цінностей у осіб чоловічої статі займає освіченість (широта знань, висока загальна культура), тоді як у осіб жіночої статі ця цінність знаходиться на четвертій позиції, а третє по значущості місце займає така цінність як життєрадісність (почуття гумору). П'яту позицію у чоловіків посідає така цінність як високі вимоги (високі вимоги до життя і високі домагання), на протигагу у жінок на цій позиції – відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово). Шоста по значущості цінність у студентів – нетерпимість до чужих та власних недоліків, у студенток це – раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати рішення).

Для кращого сприйняття гендерних відмінностей у результатах найбільш значущих інструментальних цінностей респондентів та респонденток відобразимо їх у вигляді гістограми (див. рис. 2.2).

Рис. 2.2 Гендерні відмінності значущих інструментальних цінностей студентської молоді в умовах війни

Цікавим є те, що і для чоловіків, і для жінок "ефективність у справах" та "незалежність", опинилися серед найважливіших інструментальних цінностей. Це може свідчити про те, що війна змушує людей зосередитися на продуктивності, самостійності та здатності вирішувати проблеми.

Пріоритетність таких інструментальних цінностей у студентів-чоловіків як "освіченість", "високі вимоги", "нетерпимість до недоліків" можливо, свідчать про прагнення у цей складний час здобути більше знань і навичок, щоб бути більш ефективними і успішними. Вони можуть відчувати у зв'язку з війною більшу відповідальність за майбутнє, що змушує їх прагнути до досконалості і не терпіти помилок. А ось цінність "терпимість до поглядів інших" може відображати прагнення чоловіків до згуртування і об'єднання навколо спільних цілей, попри розбіжності у деяких поглядах.

Важливість таких інструментальних цінностей як "життєрадісність", "відповідальність", "раціоналізм" у студенток-жінок можуть вказувати на бажання залишатися позитивними і оптимістичними у складні часи, мати почуття безпеки і стабільності, що відображається у цінності відповідальності і раціоналізму.

Представимо отримані в дослідженні результати за методикою "Визначення емоційної спрямованості особистості" Б. Додонова щодо емоційної спрямованості у студенток у вигляді таблиці 2.9.

Згідно з поданими даними щодо розподілу показників рівнів емоційної спрямованості у студенток (жінок), можна зробити такі висновки:

1. Найвищий відсоток студенток (56%) демонструє високий рівень альтруїстичної (безкорисливої, орієнтованої на допомогу іншим) емоційної спрямованості.
2. Значна частка студенток (50%) має середній рівень комунікативної (спрямованої на спілкування), гностичної (пов'язаної з пізнанням) та естетичної (чутливої до краси) емоційної спрямованості.

3. Для праксичної (спрямованої на конкретні результати) та романтичної (пов'язаної з коханням, ніжністю) емоційної спрямованості найбільший відсоток студенток (39%) демонструє високий рівень.
4. Щодо глоричної (пов'язаної з пошуком слави, гідності) та пугнічної (пов'язаної зі змаганнями) емоційної спрямованості, то тут переважає низький рівень (56% та 33% відповідно).
5. Для інших типів емоційної спрямованості (альтруїстичної, комунікативної та гедоністичної) не спостерігається явного домінування якогось одного рівня.

Таблиця 2.9

Розподіл показників рівнів емоційної спрямованості у студенток (жінок)

Шкали методики ЕСО	Рівні емоційної спрямованості					
	низький		середній		високий	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Альтруїстична	2	11	6	33	10	56
Комунікативна	1	6	9	50	8	44
Глорична	10	56	6	33	2	11
Праксична	2	11	10	56	6	33
Пугнічна	6	33	8	44	4	23
Романтична	4	22	7	39	7	39
Гностична	3	17	9	50	6	33
Естетична	4	22	9	50	5	28
Гедоністична	2	11	7	39	9	50
Акзигитивна	5	28	7	39	6	33

Отже, для жінок-студенток найбільш вираженою є альтруїстична емоційна спрямованість, а також помітні середні рівні комунікативної, гностичної та естетичної спрямованості. Романтична та праксична спрямованості також є досить значущими. У той же час глорична та пугнічна спрямованості є менш пріоритетними для даної вибірки.

Відобразимо отримані в дослідженні результати за методикою “Визначення емоційної спрямованості особистості” Б. Додонова щодо емоційної спрямованості у студентів (чоловіків) у вигляді таблиці 2.10

Таблиця 2.10

Розподіл показників рівнів емоційної спрямованості у студентів
(чоловіків)

Шкали методики ЕСО	Рівні емоційної спрямованості					
	<i>низький</i>		<i>середній</i>		<i>високий</i>	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Альтруїстична	3	17	8	44	9	50
Комунікативна	0	0	10	56	8	44
Глорична	10	56	6	33	2	11
Праксична	1	6	10	56	7	39
Пугнічна	8	44	8	44	2	12
Романтична	5	28	8	44	5	28
Гностична	4	22	10	56	4	22
Естетична	5	28	11	61	2	11
Гедоністична	1	6	9	50	8	44
Акзизитивна	7	39	7	39	4	22

Згідно з даними що ми відобразили у таблиці, можна зробити такі висновки щодо розподілу показників рівнів емоційної спрямованості у студентів (чоловіків):

1. Найвищий відсоток студентів (56%) має високий рівень глоричної (пов'язаної з пошуком слави, гідності) та практичної (спрямованої на конкретні результати) емоційної спрямованості.
2. Половина студентів (50%) демонструє високий рівень альтруїстичної (безкорисливої, орієнтованої на допомогу іншим) емоційної спрямованості.
3. Значна частка студентів (44%) має середній рівень комунікативної (спрямованої на спілкування) та романтичної (пов'язаної з коханням, ніжністю) емоційної спрямованості.
4. Для інших типів емоційної спрямованості (пугнічної, гностичної, естетичної, гедоністичної) переважає низький або середній рівень.

Таким чином, для чоловіків-студентів найбільш вираженими є глорична, праксична та альтруїстична емоційні спрямованості, тоді як комунікативна та

романтична займають проміжне місце. Інші типи емоційної спрямованості є менш пріоритетними для даної вибірки.

Аналізуючи та порівнюючи дані щодо розподілу показників емоційної спрямованості у студентів та студенток, можна зробити такі висновки стосовно гендерних особливостей:

1. Найбільш виражена емоційна спрямованість для чоловіків-студентів – глорична (56% мають високий рівень) та альтруїстична (50% – високий рівень). Для жінок-студенток найбільш виражена альтруїстична спрямованість (56% – високий рівень).
2. Для чоловіків більш пріоритетними є практична (39% – високий рівень) та комунікативна (44% – середній рівень) емоційна спрямованість, тоді як для жінок – романтична (39% – високий рівень) та комунікативна (50% – середній рівень).
3. Глорична та пугнічна емоційні спрямованості є менш вираженими у жіночої вибірки (33% та 23% відповідно мають низький рівень), порівняно з чоловічою (56% та 44% відповідно мають високий рівень).
4. Для жінок більш значущими є гностична (50% – середній рівень) та естетична (50% – середній рівень) спрямованості, тоді як для чоловіків ці показники є нижчими.
5. Романтична та гедоністична емоційні спрямованості мають приблизно однакове значення як для чоловічої, так і для жіночої вибірки.

Отже, результати демонструють певні гендерні відмінності в емоційній спрямованості студентської молоді. Для чоловіків більш притаманні глорична, практична та альтруїстична спрямованості, тоді як для жінок – альтруїстична, комунікативна, романтична, гностична та естетична. Це може бути зумовлено різницею в гендерній соціалізації та ціннісних орієнтаціях, а також впливом війни.

Як чоловіки, так і жінки демонструють альтруїстичну спрямованість, що свідчить про яскраво виражену потребу віддавати, ділитися, сприяти, допомагати в умовах війни. Однак, інші емоційні спрямованості показують

чіткі відмінності. Так глорична емоційна спрямованість у чоловіків відображає те, що вони частіше прагнуть до слави, подвигів, доказів своєї хоробрості. Це може бути пов'язано з традиційними гендерними ролями, які вкладають в них очікування бути захисниками та героями, а також впливом війни, яка посилює ці очікування, змушуючи чоловіків доводити свою мужність та силу. Практична емоційна спрямованість у чоловіків висвітлює те, потребу активно діяти, досягати поставленої мети, домагатися бажаних результатів. Ця спрямованість може бути викликана потребою активно діяти реагуючи на виклики війни.

Комунікативна емоційна спрямованість у студенток-жінок може відображати те, що жінки частіше прагнуть до емоційної підтримки, до спілкування та збереження соціальних зв'язків. В умовах війни ця спрямованість стає ще важливішою, оскільки зберігає єдність в суспільстві. Жінки частіше прагнуть до любові і затишку у складні часи. У них війна може викликати потребу в емоційній близькості і підтримці, що відображається в романтичній спрямованості.

Результати дослідження за методикою «Ціль в житті» Дж. Крамбо, Л. Махолика відобразимо у таблиці 2.11

Таблиця 2.11

Середні показники шкал та загальний показник осмисленості життя студентства

Шкали		Чоловіки	Жінки
1	Цілі в житті	32,90	29,38
2	Процес та емоційна насиченість життя	31,09	28,80
3	Результативність життя	25,46	23,30
4	Локус контроль – Я (я господар життя)	21,13	18,58
5	Локус контроль – життя (керованість життям)	30,14	28,70
Загальний показник осмисленості життя		103,10	95,76

Аналізуючи та порівнюючи дані середніх показників шкал та загального показника осмисленості життя для студентів чоловічої та жіночої статі, можна зробити наступні висновки щодо гендерних особливостей осмисленості життя:

1. За шкалою "Цілі в житті" середній показник у чоловіків (32,90) є вищим, ніж у жінок (29,38), що може свідчити про більш виражену здатність ставити перед собою цілі та сприймати життя як осмислений процес серед студентів-чоловіків.
2. За шкалою "Процес та емоційна насиченість життя" середній показник у чоловіків (31,09) також є дещо вищим, ніж у жінок (28,80), що може відображати більшу схильність чоловічої вибірки отримувати задоволення від самого процесу життя.
3. За шкалою "Результативність життя" середній показник у чоловіків (25,46) перевищує показник жінок (23,30), що може вказувати на більш позитивну оцінку пройденого відрізка життя та власних досягнень у чоловічій групі.
4. Щодо шкали "Локус контролю -Я" середні показники у чоловіків (21,13) та жінок (18,58) дещо відрізняються, що може свідчити про більш виражене відчуття самостійності у прийнятті рішень та контролю над подіями життя у студентів-чоловіків.
5. За шкалою "Локус контролю - життя" різниця між середніми показниками чоловіків (30,14) та жінок (28,70) невелика, що може говорити про подібне сприйняття можливості контролювати своє життя.
6. Загальний показник осмисленості життя вищий у чоловічій вибірці (103,10) порівняно з жіночою (95,76), що може вказувати на дещо вищий рівень осмисленості життя серед студентів-чоловіків.

Таким чином, за результатами дослідження виявлено певні гендерні відмінності в осмисленості життя, де чоловіки демонструють дещо вищі показники за більшістю шкал та загальним показником. Це може бути пов'язано з різницею в гендерній соціалізації, очікуваннях, життєвими установками, а також впливом війни.

Оскільки чоловіки демонструють вищі показники за шкалою "Цілі в житті", то це може бути пов'язано з тим, що чоловіки під час війни ставлять перед собою чіткі та конкретні цілі, наприклад, захистити своїх близьких або забезпечити їхній добробут.

Вищі показники за шкалою "Процес та емоційна насиченість життя" у чоловіків можуть вказувати на те, що вони отримують більше задоволення від самого процесу життя, що може бути пояснено необхідністю підтримувати високу мотивацію та позитивний настрій у складних умовах.

Вищі показники у чоловіків за шкалою "Результативність життя" можуть свідчити про їхню потребу оцінювати свої досягнення, особливо в контексті війни, де кожна дія та результат можуть мати важливе значення.

За шкалою "Локус контролю - Я" чоловіки відчувають більшу самостійність та контроль над подіями свого життя, що може бути важливим для відчуття впевненості та стабільності в умовах невизначеності.

Вищий рівень ніж у жінок за загальним показником осмисленості життя серед чоловіків може бути пов'язаний із необхідністю мати чітке розуміння своїх ролей та обов'язків у кризових ситуаціях.

Далі розглянемо результати за анкетною "Вплив війни на ціннісні орієнтації студентської молоді", що представлені на рис. 2.3.

Аналізуючи результати ми отримали дані, що більшість опитаних (58% , 21 особа) відповідаючи на питання: Чи змінилися Ваші цінності за останні 2 роки у зв'язку із війною, – зазначили, що їхні цінності частково змінилися, четверта частина (25%, 9 осіб) відповіли, що їхні цінності дуже змінилися у зв'язку із війною і лише 17% (6 осіб) відзначили, що їхні цінності майже не змінилися під впливом війни. Гендерний аспект:

- більшість жінок (61%, 11 осіб) зазначили, що їхні цінності частково змінилися, 22% (4 особи) жінок відповіли, що їхні цінності дуже змінилися під впливом війни і лише 17% (3 осіб) обрали варіант "майже не змінилися".

- більшість чоловіків 56% (10 осіб) зазначили, що їхні цінності частково змінилися, 28% (5 осіб) повідомили про значні зміни цінностей, а 16% (3 особи) відзначили, що їхні цінності майже не змінилися через війну.

Чи змінилися Ваші цінності за останні 2 роки у зв'язку із війною?

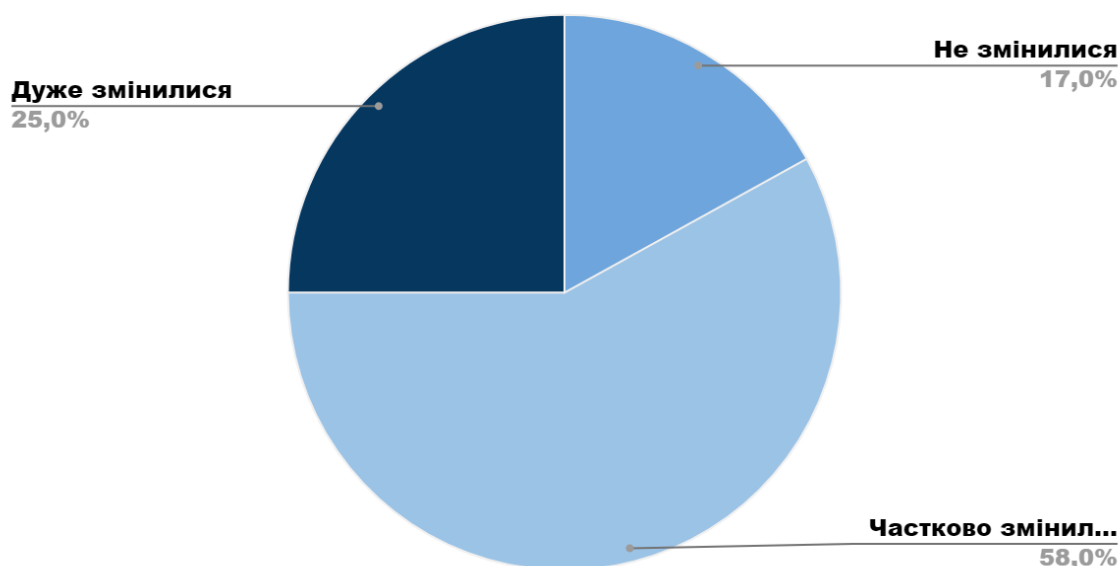

Рис. 2.3 Зміни цінностей студентської молоді у зв'язку з війною

Результати показують, що війна спричинила відчутні зрушення у системі цінностей жінок та чоловіків приблизно на однаковому рівні. Можливо, це пов'язано з однаковою емоційною залученістю жінок та чоловіків у переживанні війни.

На питання «Чи мають Ваші цінності вплив на Вашу поведінку, дії, рішення?» відповідь «так, часто» дали 39% (7 осіб) чоловіків та 50 % (9 осіб) жінок; відповідь «іноді» дали 55% (10 осіб) чоловіків та 44 % (8 осіб) жінок; відповідь «переважно ні» дали 6% (1 особа) чоловіків та 6% (1 особа) жінок. Порівнюючи ці результати, видно, що для жінок цінності є дещо вагомим чинником, що визначає їхню поведінку та рішення у повсякденному житті. Можливо, ця тенденція пов'язана з більшою емоційністю та чутливістю жінок до власної системи цінностей.

На питання «Як би ви описали зміни у Ваших цінностях після початку війни?» відповідь «в умовах війни я переоцінив свої попередні цінності та переглянув їх пріоритетність» дали 61% (11 осіб) чоловіків та 44 % (8 осіб) жінок; відповідь «В умовах війни у мене сформувались нові цінності, які раніше мені не були притаманні» » дали 22 % (4 осіб) чоловіків та 39% (7 осіб) жінок; відповідь «Війна не вплинула на мої цінності, бо мої цінності, сформовані до війни, залишилися важливими й під час війни» дали 17% (3 осіб) чоловіків та 17% (3 осіб) жінок. Ці результати демонструють, що для більшості опитаних війна стала каталізатором для переосмислення та трансформації їхньої системи цінностей. Водночас, у жінок цей процес був дещо радикальним, з частішим формуванням нових цінностей. Можливо, це пов'язано з більшою гнучкістю жінок у сприйнятті життєвих змін.

На питання «У моєму житті через війну відбулися такі зміни...» найпоширенішими відповідями у жінок були: зросла цінність сім'ї та друзів (89%, 16 осіб), відчуття більшої небезпеки та страху (78%, 14 осіб), зміна ставлення до смерті (61%, 11 осіб), зросла цінність життя та здоров'я (55%, 10 осіб). Тоді як чоловіки найчастіше відзначали, що зросла цінність сім'ї та друзів (78%, 14 осіб), зміни у поглядах на гроші та матеріальні речі (72%, 13 осіб), відчуття більшої єдності та солідарності з іншими (67%, 12 осіб), зростання цінності свободи та справедливості (61%, 11 осіб).

Ці дані ілюструють, що жінки більшою мірою переживали війну через призму близьких стосунків, небезпеки та екзистенційних питань. Чоловіки ж акцентували увагу на цінності сім'ї та друзів, переосмисленні ролі матеріальних благ, почутті спільності та цінності свободи та справедливості. Така відмінність може бути пов'язана з традиційними гендерними ролями та фокусом жінок на міжособистісних зв'язках, а чоловіків – на матеріальній стабільності та суспільних цінностях. Це відображає глибше розуміння того, як війна впливає на різні аспекти життя чоловіків і жінок, формуючи їхні ціннісні орієнтації відповідно до соціальних та культурних очікувань.

Підсумовуючи результати за питаннями 5 та 6, де респондентам потрібно було оцінити важливість цінностей за п'ятибальною шкалою до війни та зараз, під час війни можемо відзначити, що для жінок найбільше зросла важливість таких цінностей: безпека (+2,1 бала), сім'я та друзі (+1,4 б.), патріотизм (+1,6 б.), мир (+1,9 б.). У чоловіків найбільший приріст важливості відбувся у таких цінностях: безпека (+2,3 б.), свобода (+1,2б.), патріотизм (+1,9 б.), милосердя та благодійність (+1,1 б.). Як бачимо, для обох статей значно підвищилася важливість безпеки та патріотизму, що цілком очікувано в умовах війни. Водночас, жінки більше наголосили на цінності близького оточення та миру, а чоловіки - на свободі та благодійності.

На питання «Які чинники найбільше впливають на Ваші цінності під час війни?» найпоширенішими відповідями у жінок були: сім'я та друзі (83%, 15 осіб), новини та інформація про війну, яку отримують з медіа (78%, 14 осіб), волонтерська діяльність (72%, 13 осіб), місцезнаходження: на території військових дій чи у відносно безпечному місці (55%, 10 осіб), освіта і професія (39%, 7 осіб). Для чоловіків найвпливовішими чинниками були: новини та інформація про війну, яку отримують з медіа (83%, 15 осіб), сім'я та друзі (78%, 14 осіб), волонтерська діяльність (55%, 10 осіб), місцезнаходження: на території військових дій чи у відносно безпечному місці (61%, 11 осіб), політичні погляди (44%, 8 осіб).

Тут прослідковується тенденція, що жінки частіше зазначають вплив освіти і професії, тоді як чоловіки акцентують увагу на політичних поглядах. Для чоловіків новини та інформація з медіа є найбільш впливовим чинником, що може бути зумовлено їхнім прагненням до обізнаності та активної участі у суспільних і політичних процесах. Обидві статі зазначили волонтерську діяльність як важливий чинник, що свідчить про їхню залученість у допомогу іншим. Проте для жінок вона має дещо більший вплив, що може бути зумовлено їхньою схильністю до емпатії та соціальної підтримки.

На питання «Як би Ви оцінили вплив ЗМІ та соціальних мереж на Ваші ціннісні орієнтації в умовах війни?» відповідь «помірний вплив: інформація з

ЗМІ та соціальних мереж регулярно впливає на мої погляди і думки, а також в певній мірі впливає на те, які саме цінності є для мене в пріоритеті» дали 44% (8 осіб) чоловіків та 50 % (9 осіб) жінок; відповідь «суттєвий вплив: ЗМІ та соціальні мережі значно впливають на мої переконання та цінності, інформація з них часто змінює мій спосіб мислення про війну та мир» дали 28% (5 осіб) чоловіків та 11% (2 осіб) жінок; відповідь «вплив мінімальний: інформація з ЗМІ та соціальних мереж іноді змінює мої погляди на деякі аспекти конфлікту, але це не значно впливає на мої загальні цінності» дали 28% (5 осіб) чоловіків та 39% (7 осіб) жінок. В цілому, ЗМІ та соціальні мережі, як потужний інформаційний чинник, справді мають вагомий вплив на трансформацію ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни. Водночас, дані свідчать, що цей вплив є дещо більш відчутним для чоловіків.

Отже, війна стала потужним чинником змін у ціннісних орієнтаціях студентської молоді. Ці зміни відображаються у переоцінці особистих та суспільних цінностей, зростанні важливості безпеки, сім'ї та свободи. Гендерні відмінності у цих процесах вказують на різні способи адаптації та пріоритети, що формуються під впливом війни та соціальних очікувань.

2.3 Орієнтовна програма формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни

В умовах війни, формування ціннісних орієнтацій стає ще більш актуальним, оскільки студенти зіштовхуються з викликами, що суттєво впливають на їх психологічний стан та систему життєвих пріоритетів. Тому нами була складена орієнтовна програма формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни у вигляді таблиці 2.12.

На нашу думку, у представленій орієнтовній програмі формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни слід більше зосередитись на корекційно-розвивальному блоці.

Таблиця 2.12

Орієнтовна програма формування ціннісних орієнтацій студентської
молоді в умовах війни

Блок	Зміст
Інформаційний блок	<p>Лекції та семінари про значення ціннісних орієнтацій, їх роль у житті особистості та суспільства;</p> <p>Обговорення впливу воєнного часу на систему цінностей молоді, трансформації ціннісних пріоритетів;</p> <p>Аналіз гендерних особливостей у формуванні ціннісних орієнтацій під час війни.</p>
Діагностичний блок	<p>Проведення психодіагностичних методик (наприклад, «Ціннісні орієнтації» М.Рокича; методика «Ціль в житті» Дж. Крамбо, Л. Махолика; «Визначення загальної емоційної спрямованості особистості» Б.І. Додонов) для визначення актуальної системи цінностей учасників [21; 20; 33];</p> <p>Виявлення гендерних відмінностей у ціннісних орієнтаціях серед студентів та студенток;</p> <p>Оцінка впливу воєнного досвіду, травматичних подій на ціннісну сферу особистості</p>
Корекційно-розвивальний блок	<p>Тренінгові заняття на розвиток ціннісної саморефлексії та критичного мислення:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Вправи на усвідомлення власних цінностей ("Головні ціннісні орієнтації", "Колесо життєвих цінностей", "Листи у майбутнє") [10]. ● Вправи на розвиток критичного мислення ("Перевірка припущень", "Плюси і мінуси", дискусії та дебати) ● Вправи на формування толерантності та поваги до інших систем цінностей, вправи на формування позитивної Я-концепції, життєвих цілей та сенсу (нарративні техніки,

	<p>метафоричні асоціативні карти, майндмепінг або (ментальні карти).</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Обговорення гендерних стереотипів та їх впливу на цінності ● Арт-терапевтичні методи (малюнок, ліплення, колаж) для усвідомлення та вербалізації власних цінностей
Психоедукаційний блок	<p>Міні-лекції про роль цінностей в житті людини, завдання студентського періоду та майбутнього професійного зростання [10].</p> <p>Обговорення значущості гуманістичних, патріотичних, культурних цінностей у воєнний час;</p> <p>Знайомство з прикладами повоєнного відродження суспільств та переформатування їх ціннісних орієнтирів</p>
Психологічна профілактика	<p>Формування адаптивних копінг-стратегій для протистояння кризовим ситуаціям воєнного часу;</p> <p>Розвиток навичок стрес-менеджменту та саморегуляції (техніки релаксації, дихальні вправи, візуалізація тощо);</p> <p>Опанування методів психологічної стійкості в умовах війни</p>
Просвітницько-інформаційний блок	<p>Інформаційні кампанії щодо значення культурних, патріотичних, гуманістичних цінностей для збереження національної ідентичності;</p> <p>Залучення студентів до волонтерської та громадської діяльності як засобу реалізації власних цінностей [25];</p> <p>Популяризація досягнень, здобутків та інновацій українських студентів воєнного часу як прикладів для наслідування</p>

Якщо більш детально означувати корекційно-розвивальний блок, то зауважимо, що він може включати наступні компоненти тренінгових занять:

- Вправи на усвідомлення власних цінностей:

- "Головні ціннісні орієнтації" – учасники розповідають про свої головні ціннісні орієнтації та цінності, про те, що вони любить в собі, цінують, про те, що дає їм почуття внутрішньої впевненості і довіри до себе в різних життєвих ситуаціях [10, с.90];
- "Колесо життєвих цінностей" – учасники розподіляють свої цінності за категоріями (особистісні, професійні, сімейні тощо) на колі з різними секторами.
- "Листи в майбутнє" – учасники пишуть листа своєму "Я" через декілька років і описують, як їхні цінності реалізувались у житті.
- Вправи на розвиток критичного мислення:
  - "Перевірка припущень" – обговорення і спростування стереотипних суджень щодо цінностей та їх прояву.
  - "Плюси і мінуси" – аналіз цінностей з точки зору їх позитивних і негативних проявів.
  - Дискусії та дебати на теми, пов'язані з ціннісними дилемами та конфліктами цінностей.
- Вправи на формування толерантності:
  - Рольові ігри, де учасники представляють різні системи цінностей та знаходять компроміси.
  - Обговорення життєвих історій людей з різними культурними цінностями.

Отже, представлена комплексна, орієнтовна програма формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни має на меті сформувати адекватну та гармонійну систему ціннісних орієнтацій студентської молоді відповідно до реалій війни, враховуючи гендерні особливості та потреби учасників.

Висновки до розділу II

Нами було проведено емпіричне дослідження, мета якого було визначення гендерних особливостей студентської молоді в умовах війни. Для цього нами була створена емпірична модель, що враховувала такі структурні елементами системи ціннісних орієнтацій: когнітивний, емотивний, поведінковий. До кожного з цих компонентів нами було підібрано відповідно такі діагностичні методики: методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокича, методика «Ціль в житті» Дж. Крамбо, Л. Махолика, методика «Визначення загальної емоційної спрямованості особистості» Б. І. Додонова. Також нами була складена авторська анкета "Вплив війни на ціннісні орієнтації студентської молоді". Ця анкета дозволяє визначити ключові аспекти змін у ціннісних орієнтаціях студентів під впливом війни, виявити їх найбільш значимі чинники.

Методика "Ціннісні орієнтації" Рокича застосовується для вивчення системи цінностей особистості, тобто визначення того, які цінності є найбільш значущими для конкретної людини, її уподобань та життєвих пріоритетів.

Методика "Ціль в житті" Дж. Крамбо і Л. Махолика призначена для вивчення переживання людиною осмисленості власного життя, наявності чи відсутності у неї життєвих цілей, які надають життю осмисленість, спрямованість і часову перспективу.

Методика "Визначення загальної емоційної спрямованості особистості" Б.І. Додонова використовується для дослідження загальної емоційної орієнтації особистості, її настроєво-емоційного стану, схильності до певних типів емоційних реакцій та виявлення особливостей в емоційному сприйнятті світу.

Згідно з результатами методики "Ціннісні орієнтації" М. Рокича, у чоловіків основними термінальними цінностями є упевненість у собі, добрі, вірні друзі, свобода, здоров'я, кохання та матеріально забезпечене життя. У той час як у жінок найбільш значущими є щасливе сімейне життя, добрі, вірні друзі, здоров'я, кохання, свобода та продуктивне життя. Щодо інструментальних

цінностей, ефективність у справах та незалежність є першими за важливістю як для чоловіків, так і для жінок. Однак, у чоловіків більш важливою виявилась освіченість, тоді як у жінок – життєрадісність.

Результати за методикою “Визначення емоційної спрямованості особистості” Б. Додонова показують різницю в емоційних спрямованостях чоловіків і жінок, що пов’язана з традиційними гендерними ролями та підсилюється умовами війни. Чоловіки орієнтовані на практичність, хоробрість і результативність, тоді як жінки надають більшого значення соціальним зв'язкам, емоційній підтримці та духовним аспектам життя, що і відобразилось у їх емоційних спрямованостях.

За допомогою методики «Ціль в житті» Дж. Крамбо, Л. Махолика було виявлено, що чоловіки мають вищі ніж у жінок показники за шкалами "Цілі в житті", "Процес та емоційна насиченість життя", "Результативність життя" та "Локус контролю - Я". Це може свідчити про те, що в умовах війни чоловіки мають чіткі цілі, отримують більше задоволення від процесу життя, прагнуть оцінювати свої досягнення та відчують більший контроль над подіями. Це може бути пов'язано з необхідністю підтримувати високу мотивацію, позитивний настрій та відчуття стабільності в складних умовах війни, а також з усвідомленням своїх ролей та обов'язків у кризових ситуаціях.

Дослідження результатів за авторською анкетною показало, що війна спричинила значні зміни в ціннісних орієнтаціях студентської молоді. Більшість опитаних зазначили, що їхні цінності частково або повністю змінилися під впливом війни.

Також нами була запропонована програма формування ціннісних орієнтацій серед студентської молоді в умовах війни, яка включає інформаційний, діагностичний, корекційно-розвивальний, психоедукаційний, профілактичний та просвітницько-інформаційний аспекти. Основною метою цієї програми є створення гармонійної системи ціннісних орієнтацій у студентів.

ВИСНОВОК

1. Ми здійснили теоретичний аналіз понять "ціннісні орієнтації" та "цінності". На нашу думку, в психологічній літературі дуже вдало визначено термін "цінність" як щось важливе і значуще для особистості, що стає об'єктом її бажань і мрій, надає життю сенс, визначає напрямок її зусиль і впливає на подолання труднощів. Кожна людина має власну ієрархію цінностей, що дає змогу говорити про ціннісні орієнтації особистості.

Науковці по-різному трактують поняття ціннісних орієнтацій особистості: як інструмент диференціації цінностей соціальної спільноти та здійснення особистісного вибору; як частину ідейно-цільового плану, генеральну лінію життя особистості; як диспозиції високого ступеня узагальнення; як основний канал засвоєння духовної культури суспільства та перетворення культурних цінностей на стимули і мотиви практичної поведінки особистостей. Однак ми схильні визначати цей феномен як «певну сукупність ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, які задають спрямованість людському життю». Таким чином, ціннісні орієнтації є особливими психологічними утвореннями, що у свідомості людини визначають пріоритети у вигляді стратегічних життєвих цілей та загальних світоглядних напрямів.

2. Процес формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді є складним і багатоступеневим, включаючи переоцінку особистих цінностей, засвоєння нових цінностей через комунікативні канали та їх інтеграцію у власне життя через діяльність. У сучасних умовах війни в Україні цей процес набуває особливої значущості та складності. Війна впливає на психологічний стан студентської молоді, викликаючи сильні емоційні реакції та змушуючи переосмислювати життєві пріоритети. Це призводить до зміщення цінностей від матеріальних благ до цінностей безпеки, виживання та підтримки близьких. Крім того, в умовах війни змінюються традиційні гендерні ролі, що сприяє переосмисленню цінностей рівності та адаптації до нових соціальних умов. Війна також стимулює розвиток патріотизму та активізму серед студентів, що виражається в участі у волонтерських рухах та громадянських акціях. Однак,

формування цінностей у воєнний час відрізняється від мирного періоду. Якщо у мирний час молодь зосереджена на кар'єрі та саморозвитку, то під час війни фокус зміщується на виживання та взаємну підтримку. Таким чином, кризові події, як війна, спричиняють значні зміни у формуванні ціннісних орієнтацій молоді, впливаючи на їх життєві пріоритети та соціальні ролі.

3. Для вивчення гендерних особливостей ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни нами було проведено емпіричне дослідження на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника з використанням методики "Ціннісні орієнтації" М. Рокича, методики "Ціль в житті" Дж. Крамбо, Л. Махолика, методики "Визначення емоційної спрямованості особистості" Б. Додонова, авторської анкети.

Аналіз результатів дослідження показав, що у чоловіків найважливішими термінальними цінностями є впевненість у собі, наявність надійних друзів, свобода, здоров'я, кохання та матеріальний добробут. Тоді як у жінок це – щасливе сімейне життя, наявність надійних друзів, здоров'я, кохання, свобода та продуктивна діяльність. Можемо припустити, що переважання у чоловіків цінностей "впевненість в собі" та "матеріальна забезпеченість", пов'язано з тим, що під час війни ці цінності допомагають чоловікам зберігати психологічну стійкість та забезпечувати своїх близьких в умовах нестабільності, тоді як переважання у жінок цінностей "щасливе сімейне життя" та "продуктивна діяльність" відповідно допомагають зберігати емоційну стабільність та реалізовувати себе в умовах війни.

Щодо інструментальних цінностей, для чоловіків найбільш значущими є такі: ефективність у справах, незалежність, освіченість, терпимість до поглядів і думок інших, високі вимоги, нетерпимість до чужих та власних недоліків. Для жінок – незалежність, ефективність у справах, життєрадісність, відповідальність, раціоналізм. Як чоловіки, так і жінки високо цінують ефективність та незалежність, що може свідчити про потребу в продуктивності та самостійності в умовах війни.

Було вивчено, що чоловіки мають вищі показники на більшості шкал та загальному показнику осмисленості життя порівняно з жінками. Загалом, вищий рівень осмисленості життя у чоловіків може бути пояснений, в контексті війни, їхньою потребою мати чітке розуміння свого життєвого шляху та власної значущості. Також визначено, що для чоловіків більш притаманні глорична, праксична та альтруїстична спрямованості, тоді як для жінок – альтруїстична, комунікативна, романтична, гностична та естетична. Альтруїстична спрямованість є спільною для обох статей, відображаючи прагнення допомогти іншим в умовах війни.

Аналіз результатів за авторською анкетною показав, що війна спричинила значні зміни в ціннісних орієнтаціях студентської молоді. Більшість опитаних зазначили, що їхні цінності частково або повністю змінилися під впливом війни. За анкетною спостерігалися певні гендерні відмінності у змінах цінностей у зв'язку з війною. Для жінок найбільше зросла важливість безпеки, сім'ї та друзів, патріотизму та миру. Вони більше переживали війну через призму близьких стосунків, небезпеки та екзистенційних питань. На їхні цінності найбільше вплинули сім'я, друзі, новини з медіа, волонтерська діяльність. Для чоловіків найбільший приріст важливості відбувся у цінностях безпеки, свободи, патріотизму, милосердя та благодійності. Вони акцентували увагу на цінності сім'ї, переосмисленні ролі матеріальних благ, почутті спільності. На їхні цінності найбільше вплинули новини з медіа, сім'я, друзі, волонтерство, політичні погляди.

4. Складена нами орієнтовна програма формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни пропонує комплексний підхід, який враховує інформаційний, діагностичний, корекційно-розвивальний, психоедукаційний, профілактичний та просвітницько-інформаційний блоки. Основна мета цієї програми полягає у створенні адекватної та гармонійної системи ціннісних орієнтацій, що відповідають сучасним реаліям та враховують гендерні особливості і потреби студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бартків О., Дурманенко Є., Теоретичні основи трансформації цінностей майбутніх фахівців у ціннісні орієнтації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. № 2. С.4-11.
2. Булгакова О. Ю. Теоретико-методологічні основи вивчення особливостей вирішення міжособистісних конфліктів. *Наукові перспективи*. 2023. Т. 8, № 38. С.618-630.
3. Бунас А. А. Особливості зв'язку ціннісних орієнтацій та часової перспективи молоді Західної України. *Journal of psychology research*. 2018. Т. 24, № 7. С.18-31.
4. Варє І. С. Психологічний аналіз взаємозв'язку між смисложиттєвими орієнтаціями і емоційною спрямованістю майбутніх психологів. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. 2016. Т. 21, № 3. С. 75-84.
5. Вельдбрехт О.О., Бовдир О. С., Самкова О. М. Факторна структура тесту смисложиттєвих орієнтацій у вибірці студентів, *Psychological journal*. 2021. Т. 7, № 9. С.17-25.
6. Вовк П. В. Цінність процесуальної форми у адміністративному судочинстві: концептуальні засади. *Правова позиція*. 2021. Т. 3, № 32. С. 114–118.
7. Гасюк М. Б. Психологічне благополуччя особистості у період ранньої дорослості: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2015. 219 с.
8. Гасюк М. Б., Гринів О. М. Стратегії реалізації особистості в ранній дорослості. *Актуальні проблеми психології*. 2013. Т. 11, № 7. С. 207–214.
9. Данилова Т. В. Теорія ціннісних орієнтацій Ф. Клакхон і Ф. Строрбека. *Національний Університет біоресурсів і природокористування України*. 2012. №28. С.230–235.
10. Долинська Л. В., Максимчук Н. П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: Навчальний посібник для студентів ВНЗ. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2008. 124 с.

11. Євдокімова О. О. Соціально-психологічні особливості студентського віку та їх урахування в системі психологічного супроводу. *Наука і освіта*. 2009. №2. С. 52-57.
12. Карпенко З. Аксіологічна психологія особистості : монографія. 2-ге вид., перероб., доповн. Івано-Франківськ, 2018. 720 с.
13. Климишин О. І. Психологічні особливості розвитку духовності старшокласників у процесі навчання: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2004. 240 с.
14. Коберник Л.О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта*. 2008. № 4. С.28- 33.
15. Коберник Л. О. Ціннісні орієнтації як чинник виникнення та подолання конфліктних форм поведінки в юнацькому віці : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2010. 238 с.
16. Лісовський П. М., Лісовська Ю. П. Персонологія : специфіка, структура, механізм. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 356 с.
17. Лялюк Г.М. Особливості формування ціннісних орієнтацій депривованих підлітків. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Т.2, № 2. С.206-212.
18. Малімон Л. Я., Пашкіна А. М. Гармонізація індивідуальних та групових організаційних цінностей в місцевих органах виконавчої влади. Луцьк : СПД Гадяк Жанна Володимирівна, 2014. 136 с.
19. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці. Соціологія*. 2013. Т. 225 № 213. С.27-30.
20. Методика «Ціль в житті» Дж. Крамбо, Л. Махолика URL: <https://myottawa.ottawa.edu/ICS/icsfs/1241.pdf?target=773bd3bc-749e-482c-b6e3-a88ebde61a7d>
21. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича. URL: <https://studfile.net/preview/5258514/page:36/>
22. Москалець В. П. Психологія релігії. Київ : Академвидав, 2004. 240 с.

23. Палій А. А. Диференціальна психологія: Навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 432 с.
24. Питусильник Ю., Гупаловська, В. Особливості сенсожиттєвих орієнтацій (мирного населення) під час війни. Collection of scientific papers «ЛОГОС». 2023. С.342-345.
25. Подолянчук Д. С. Чинники формування ціннісних орієнтацій студентів, які беруть участь у волонтерському русі. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019 №1. С. 168-172.
26. Психологія стресостійкості студентської молоді. Л. Афанасенко та ін. Київ: Видавничий центр НУБіП України, 2018. 198 с.
27. Романюк Л.В. Становлення цінностей особистості: концептуальна модель та її методологічний потенціал. *Психологія особистості*. 2013. Т.1, №4. С. 138-148.
28. Романюк Л.В., Цінності в структурі особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2009. №4. С.340-353.
29. Синявський В.В., Сергєєнкова О.П. Психологічний словник. Київ : Науковий світ, 2007. 336 с.
30. Сікалюк А. І. Аналіз сутності поняття «цінність» у теоретичних наукових джерелах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. Т. 1, № 35. С. 410–416.
31. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
32. Субашкевич І. Р. Модифікація методики О. Фанталової «Рівень співвідношення цінності і доступності в різних життєвих сферах». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2015. № 4, С. 77-86.
33. Тимчасові методичні рекомендації “з вивчення психічних станів, процесів та властивостей військовослужбовців із застосуванням програмного забезпечення psy-d”. Кравченко К.О. та ін. *Військовий інститут київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2021. С.176.
34. Титаренко Т. М. Кризове психологічне консультування. Київ: Главник, 2004. 96с.

35. Тищук А., Борисюк, О. Особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах війни. Інститут управління, психології та безпеки. 2023. 54 с.
36. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”. 2017. 160 с.
37. Федченко К.О., Сутність і структура поняття «ціннісне ставлення до здоров’я у студентів університетів наук про життя та навколишнє середовище. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. Т. 10, № 104. С. 280–289
38. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.- метод. посібник. Т.О. Піроженко та ін. Київ: Видавничий Дім „Слово”, 2016. 248 с.
39. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу. *Соціальна психологія*. 2010. Т.1, №39. С.94–106.
40. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор. 2007. 640 с.
41. Ямницький О. В. Категорія «цінності» у психологічному вимірі. *Наука і освіта*. 2013. №4. С.34-37.
42. Яценко Т. В., Влох, О. Г. Особливості формування ціннісних орієнтацій у юнаків та дівчат в умовах війни. Початкова освіта: сучасні перспективи розвитку. С 102-105.
43. Іванцев Н. І., Потоцька О. Вплив ціннісних орієнтацій на формування уявлень про психологічне благополуччя у студентської молоді. *Вісник Прикарпатського університету: Філософські і психологічні науки*. 2019. Т. 1, № 22. С. 5–11.
44. Crumbaugh, J. C., Maholick, L. T. An experimental study in existentialism: The psychometric approach to Frankl's concept of noogenic neurosis. *Journal of clinical psychology*, 1964. P.200-207.
45. Kluckhohn C. Values and value orientations in the theory of action. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1951. 506p.
46. Rokeach, M. The Nature of Human Values, Free Press, New York, 1973. 438 pp.

ДОДАТКИ

Додаток А

Бланк методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича

Інструкція: «Зараз вам буде пред'явлений набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання — розкласти їх у порядку значимості для вас, за тими принципами, якими ви керуєтеся у вашому житті. Кожна цінність написана на окремій картці. Уважно вивчіть картки й вибравши ту, котра для вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу по значимості цінність і помістіть слідом за першою. Те ж проробіть із усіма картками, що залишилися. Найменш важлива залишиться останньою й посяде 18 місце. Працюйте не поспішаючи, вдумливо. Якщо в процесі роботи ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши картки місцями. Кінцевий результат повинен відбивати вашу справжню позицію».

Список А (термінальні цінності)

- 1а. Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя).
- 2а. Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).
- 3а. Здоров'я (фізичне й психічне).
- 4а. Цікава робота.
- 5а. Краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві).
- 6а. Любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною).
- 7а. Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень).
- 8а. Наявність гарних і вірних друзів.
- 9а. Суспільне визнання (повага навколишніх, колективу, товаришів по роботі).
- 10а. Пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток).
- 11а. Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей).
- 12а. Розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалювання).
- 13а. Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).
- 14а. Воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках).
- 15а. Щасливе сімейне життя.
- 16а. Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалювання інших людей, усього народу, людства в цілому).
- 17а. Творчість (можливість творчої діяльності).
- 18а. Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності)

- 1б. Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах.
- 2б. Вихованість (гарні манери).
- 3б. Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання).
- 4б. Життєрадісність (почуття гумору).
- 5б. Ретельність (дисциплінованість).
- 6б. Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).
- 7б. Непримиренність до недоліків у собі й інших.
- 8б. Освіченість (широта знань, висока загальна культура).
- 9б. Відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримуватися слова).
- 10б. Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення).
- 11б. Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).
- 12б. Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів.
- 13б. Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами).
- 14б. Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани).
- 15б. Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички).
- 16б. Чесність (правдивість, щирість).
- 17б. Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі).
- 18б. Чуйність (дбайливість).

Методика “Визначення емоційної спрямованості особистості” (Б. Додонов)

Інструкція. Прочитайте наведені нижче твердження та оберіть один з варіантів відповіді “безумовно, так”, “мабуть, так”, “мабуть, ні”, “безумовно, ні”.

Ключ. Відповіді оцінюються за шкалою: “безумовно, так” – 2 бали; “мабуть, так” – 1 бал; “мабуть, ні” – 0 балів; “безумовно, ні” – мінус 2 бали.

Максимальний бал прояву показника – 12 (0-4 – низький прояв, 4-8 – середній, 8-12 – високий).

Текст опитувальника.

1. Я часто турбуюсь за близьких друзів.
2. Відчуваю потребу ділитися з іншими людьми своїми думками і переживаннями.
3. Мені дуже приємно, коли всі звертають на мене увагу.
4. Для мене завжди важливо досягати успіху в роботі.
5. Я люблю гострі відчуття.
6. Я охоче відвідав би якийсь нове, невідоме місце.
7. Я відчуваю велику радість, самостійно вирішивши важку проблему.
8. Люблю солодке і красиве відчуття, яке виникає під впливом віршів і музики.
9. Надаю перевагу простим утіхам (смачно поїсти, солодко поспати).
10. Люблю займатися колекціонуванням.
11. Прагну приносити людям радість і щастя.
12. Для мене важливим є схвалення оточуючих.
13. Приємно відчувати перевагу над суперником.
14. Я захоплююсь будь-якою роботою, яку виконую.
15. Із задоволенням іду на ризик.
16. Інколи мені здається, що має статися щось незвичайне.
17. Мені подобається розбиратися в причинах подій, явищ.
18. Я можу прийти в захоплення від краси природи.
19. Люблю стан спокою і свободи від обов’язків.
20. Радію, коли поповню свою колекцію.
21. Мені завжди шкода невдач.
22. Я не зміг би обійтись без друзів.
23. Я можу піти на будь-що, аби завоювати визнання оточуючих.
24. Приємно відчувати, що день пройшов не дарма.
25. Я людина рішуча.
26. Я люблю все таємниче і незвичне.
27. Прагну упорядкувати свої знання в систему.
28. Твори мистецтва можуть зворушити мене до сліз.

29. Полюблюя приємно, безтурботно проводити час.
30. Люблю щось купляти.
31. Радію, коли хтось досягає успіху.
32. Серед моїх рідних і знайомих є люди, від яких я у захваті.
33. Я самозакоханий.
34. Я відчуваю радісне збудження і душевне піднесення, коли робота йде добре.
35. Полюблюю долати небезпеку.
36. Іноді мене кличе далечінь.
37. Полюблюю читати про наукові відкриття, пошуки і знахідки.
38. Я відчуваю насолоду, слухаючи улюблену музику.
39. Я схильний до лінощів.
40. Я полюблюю розглядати свою колекцію.
41. Я прагну допомагати людям.
42. Я почуваю велику вдячність до людей, які роблять мені приємне.
43. Я прагну якомога швидше взяти реванш при невдачах.
44. Мій настрій підіймається від усвідомлення того, що робота виконана сумлінно.
45. Азарт, спортивна злість покращують результати моєї діяльності.
46. Я полюблюю мріяти.
47. Найбільш приємне відчуття – радість відкриття істини, почуття близькості рішення.
48. Я відчуваю почуття піднесення при зустрічі з прекрасним.
49. Мені хотілося б жити безтурботно і спокійно.
50. Я неохоче розлучаюсь зі своїми речами.

Додаток В

Бланк методики «Ціль в житті» Дж. Крамбо, Л. Махолика

Інструкція: «Вам будуть запропоновані пари протилежних тверджень. Ваше завдання - вибрати одне з двох тверджень, яке на Вашу думку більше відповідає дійсності і відзначити одну з цифр 1, 2, 3, в залежності від того, наскільки Ви впевнені у виборі (або 0, якщо обидва твердження на Ваш погляд однаково вірні)».

1	Зазвичай мені дуже нудно	3	2	1	0	1	2	3	Зазвичай я повний енергії
2	Життя здається мені завжди хвилюючим і захоплюючим	3	2	1	0	1	2	3	Життя здається мені абсолютно спокійним і рутинним
3	У житті я не маю визначених цілей і намірів	3	2	1	0	1	2	3	В житті я маю дуже ясні цілі і наміри
4	Моє життя видається мені вкрай безглуздим і безцільним	3	2	1	0	1	2	3	Моє життя видається мені цілком осмисленим і цілеспрямованим
5	Кожен день здається мені завжди новим і несхожим на інші	3	2	1	0	1	2	3	Кожен день здається мені абсолютно схожим на всі інші
6	Коли я піду на пенсію, я займуся цікавими речами, якими завжди мріяв зайнятися	3	2	1	0	1	2	3	Коли я піду на пенсію, я постараюся не обтяжувати себе жодними турботами
7	Моє життя склалося саме так, як я мріяв	3	2	1	0	1	2	3	Моє життя склалося зовсім не так, як я мріяв
8	Я не домогся успіхів у здійсненні своїх життєвих планів	3	2	1	0	1	2	3	Я здійснив багато чого з того, що було мною заплановано в житті
9	Моє життя порожнє і нецікаве	3	2	1	0	1	2	3	Моє життя наповнене цікавими справами
10	Якби мені довелося сьогодні підводити підсумок мого життя, то я б сказав (ла), що воно було цілком осмисленим	3	2	1	0	1	2	3	Якби мені довелося сьогодні підводити підсумок мого життя, то я б сказав (ла), що воно не мало сенс
11	Якби я міг вибирати, то я б побудував своє життя цілком інакше	3	2	1	0	1	2	3	Якби я міг вибирати, то я б прожив життя ще раз так само, як живу зараз
12	Коли я дивлюся на навколишній світ, він часто приводить мене в розгубленість і занепокоєння	3	2	1	0	1	2	3	Коли я дивлюся на навколишній світ, він зовсім не викликає у мене занепокоєння і розгубленості
13	Я людина дуже обов'язкова	3	2	1	0	1	2	3	Я людина зовсім не обов'язкова
14	Я вважаю, що людина має можливість здійснити свій життєвий вибір так, як вона цього бажає	3	2	1	0	1	2	3	Я вважаю, що людина позбавлена можливості вибирати через вплив природніх здібностей і обставин

15	Я безумовно можу назвати себе цілеспрямованою людиною	3	2	1	0	1	2	3	Я не можу назвати себе цілеспрямованою людиною
16	У житті я ще не знайшов свого покликання і ясних цілей	3	2	1	0	1	2	3	В житті я знайшов своє покликання і ціль
17	Мої життєві погляди ще не визначилися	3	2	1	0	1	2	3	Мої життєві погляди цілком визначилися
18	Я вважаю, що мені вдалося знайти покликання і цікаві цілі в житті	3	2	1	0	1	2	3	Я навряд чи здатен (на) знайти покликання і цікаві цілі в житті
19	Моє життя в моїх руках і я сам керую ним	3	2	1	0	1	2	3	Моє життя не підвладне мені і воно управляється зовнішніми подіями
20	Мої повсякденні справи приносять мені задоволення і задоволеність	3	2	1	0	1	2	3	Мої повсякденні справи приносять мені суцільні неприємності і переживання

**Авторська анкета "Вплив війни на ціннісні орієнтації студентської
молоді"**

Інструкція: уважно прочитайте кожне питання та виберіть відповідь, яка найкраще відображає вашу думку.

1. Чи мають Ваші цінності вплив на Вашу поведінку, дії, рішення?
  - Так, дуже часто
  - Так, часто
  - Іноді
  - Переважно ні
  - Ні
2. Чи змінилися Ваші цінності за останні 2 роки у зв'язку із війною?
  - Так, дуже змінилися
  - Так, частково змінилися
  - Майже не змінилися
  - Не змінилися
3. Як би ви описали зміни у Ваших цінностях після початку війни? (Оберіть один варіант)
  - Війна не вплинула на мої цінності, бо мої цінності, сформовані до війни, залишилися важливими й під час війни.
  - В умовах війни я переоцінив свої попередні цінності та переглянув їх пріоритетність.
  - В умовах війни у мене сформувались нові цінності, які раніше мені не були притаманні.
  - Інше (вказіть свою відповідь): _____
4. У моєму житті через війну відбулися такі зміни (виберіть декілька варіантів відповідей, що найкраще відображають зміни, які відбулися із Вами):
  - Зросла цінність сім'ї та друзів
  - Я відчуваю більше небезпеки та страху
  - Мої погляди на гроші та матеріальні речі змінилися
  - Зросла цінність життя та здоров'я
  - Змінилося моє ставлення до смерті
  - Зміцніла моя віра та духовність (збільшилася духовна активність)
  - Я відчуваю більше єдності та солідарності з іншими
  - Змінилося моє ставлення до держави та її лідерів
  - Я почав/почала займатися волонтерством або благодійністю
  - Я став/стала більше цінувати свободу та справедливість
  - Я став/стала більш чутливим(-ою) до емоцій і проблем інших

5. Оцініть важливість наступних цінностей для Вас до початку війни (повномасштабного вторгнення) два роки тому від 1 до 5.

1 – немає для Вас ніякого значення, 2 – має невелике значення, 3 – має певне значення, 4 – має важливе значення, 5 – є дуже важливим для Вас:

Безпека
 Вільний час та розваги
 Віра і довіра до Бога
 Здоров'я
 Кохання
 Матеріальний добробут
 Милосердя та благодійність (допомога іншим)
 Мир, спокій
 Освіта та кар'єра
 Патріотизм (любов до своєї країни)
 Свобода
 Сім'я та друзі
 Справедливість
 Самореалізація

6. Оцініть важливість наступних цінностей для Вас ЗАРАЗ (під час війни) від 1 до 5.

1 – немає для Вас ніякого значення, 2 – має невелике значення, 3 – має певне значення, 4 – має важливе значення, 5 – є дуже важливим для Вас:

Безпека
 Вільний час та розваги
 Віра і довіра до Бога
 Здоров'я
 Кохання
 Матеріальний добробут
 Милосердя та благодійність (допомога іншим)
 Мир, спокій
 Освіта та кар'єра
 Патріотизм (любов до своєї країни)
 Свобода
 Сім'я та друзі
 Справедливість
 Самореалізація

7. Які з наступних чинників, на вашу думку, найбільше впливають на ваші цінності орієнтації під час війни? (Виберіть 5 варіантів відповідей)

- Ваш досвід військових дій (як учасника чи свідка)
- Ваша освіта і професія

- Ваша політична позиція
- Ваша сім'я і друзі
- Ваша волонтерська діяльність
- Ваше місцезнаходження (на території військових дій чи у відносно безпечному місці)
- Ваші втрати серед рідних і близьких в результаті війни
- Вимушене переселення
- Новини та інформація про війну, яку ви отримуєте з медіа
- Участь рідних і близьких у військових діях
- Інше (вкажіть свою відповідь): _____

8. Як би Ви оцінили вплив ЗМІ та соціальних мереж на Ваші ціннісні орієнтації в умовах війни? (Оберіть один варіант)

- Вплив відсутній. Я майже не використовую ЗМІ та соціальні мережі для отримання інформації про війну або вони мають дуже малий вплив на мої погляди і цінності.
- Вплив мінімальний. Інформація з ЗМІ та соціальних мереж іноді змінює мої погляди на деякі аспекти конфлікту, але це не значно впливає на мої загальні цінності.
- Помірний вплив. Інформація з ЗМІ та соціальних мереж регулярно впливає на мої погляди і думки, а також в певній мірі впливає на те, які саме цінності є для мене в пріоритеті.
- Суттєвий вплив. ЗМІ та соціальні мережі значно впливають на мої переконання та цінності, інформація з них часто змінює мій спосіб мислення про війну та мир.
- Дуже суттєвий вплив. Інформація з ЗМІ та соціальних мереж має величезний вплив на мої погляди, цінності і рішення щодо військових подій. Я часто формую свої думки та дії відповідно до отриманої інформації з цих джерел.